
T A R T A L O M

S z e p e s H e d v i g / Summa / Verebes György kiállítása	2
G y e n e s G á b o r / Nyitott és zárt tér / Aradský Richard kiállítása	7
D a n a D o r i c o v á / A természet körforgása / Štefunkó Szabó Erzsébetről	10
K a k u k T a m á s / Az elsuhanó táj / Szunyogh László tusrajzairól	14
F e c s ó S z i l á r d / Analizáló és szintetizáló/ Éliás Ádám szobrászművésről	18
G á s p á r C s a b a L á s z l ó / Telített tér / A Sallai Géza osztály	22
W e h n e r T i b o r / Ez Van / Szamódy Zsolt Olaf fotóiról	25
C s e h y Z o l t á n / Térköltemények ég és föld között / Ferdics Béla land art munkáiról	29
P á p a i E m e s e / A Napló / Köblitz Birgit kiállítása	33
U h l G a b r i e l l a / Számba vétel / képzőművészek a szlovákiai népszámlálásról	37
R ő h r i g E s z t e r / „Jázminillatú, csokoládézű arabica kávé” / Kakuk Tamás könyvéről	40
N i n k o v K o v a č e v O l g a / Búcsú helyett / Duranci Bélára emlékezve	44
H í r e k	46

S z e p e s H e d v i g

„SUMMA”

/ Verebes György festőművész kiállítása

Október hónap 18. Szent Lukács névnapja, s egyben a Magyar Festészet Napja is. Szent Lukács nemcsak az orvosok, hanem a festők védőszentje is volt. Magyarországon ezekben a napokban – a fővárosban, a vidéki városokban, a határon túli magyar lakta településeken a festőket, a festészetet ünneplik.

Ehhez az ünnepi sorozathoz kapcsolódik Verebes György kiállítása. A latin *summa* szó jelentése: összegzés, összefoglalás. A szóhoz kapcsolódik a *summa summarum* – a mindent összegezve, a lényeg összefoglalása. És nem utolsó sorban – a kiállítást nézve a „*summa cum laude*” megállapítás is.

Verebes György a vajdasági Zentán született. 1985-ben a Magyar Képzőművészeti Főiskola képzőművészeti tanszékén kezdte meg művészeti tanulmányait, 1992-ben diplomázott. Mesterei Raszler Károly és

Kocsis Imre voltak. Festéssel 1988 óta foglalkozik, de közreműködik több jazz és világzenét játszó zenekarban – zongorázik, zeneszerző, színházi zenét ír, íróként szintén remekel, publikációi folyamatosan jelennek meg. 2002 óta a Szolnoki Művésztelepen él, a művésztelep vezetője. Erdeményes munkálkodása révén a nagy hagyományú művésztelepet az ország egyik kiemelt jelentőségű központjává emelte, Magyar Örökség-díjjal tüntették ki. 2013-tól a Magyar Festészet Napja Alapítvány kuratóriumi tagja, 2017-től elnöke. 2020-tól felelősséggel látja el a Nemzeti Kulturális Alap Képzőművészeti Kollégiuma kuratoriális tisztségét.

Saját bevallása szerint sokáig kereste képzőművészeti útját. Először történelmi témákat festett, arc nélküli emberi formákat, torzókat. A test kifejező ereje érdekelt. Kidolgozott magának egy stílust, festői

Szepes Hedvig művészettörténész, Keszegeh Béla Komárno polgármestere, Farkas Veronika művészettörténész és Verebes György festőművész a kiállítás megnyitóján.

A Limes Galéria enteriőrje.

„Kemény küzdelem ez az emlékezés korlátaival, a formákkal, a színekkel és a tudat alatti világ megannyi feltörő gondolatával. Ilyenkor a kép szinte maga írja (festi) magát – vallotta többször a művész maga.”

módszert. Művészetét alapvetően a gondolati líraiság mind mélyebb és szélesebb feltárásának igénye szabta meg, vállalva művészi tehetsége, küldetése által parancsolt feladatokat. Archaizálón, a festészet klasszikusainak nyelvezetén érlelte saját stílusát, megteremtve az egymásba érlelt tónusok útján a felület nemes patináját. *„Zöldföld és kadmiumvörös, aranyoker és kobaltibolya, szerves és szervesetlen.... A színek alkímiája a látás tudomása. A látás tudomása a bizonyosság, ami nem kíván bizonyítást.”**

„Az első arc úgy jelent meg a képfelületen, mintha felhőből bújt volna elő. Nem volt semmiféle előzetes koncepció, egyszerűen csak észrevettem, hogy ott van, eleinte alig felismerhetően, de később, ahogy a szemem hozzászokott a látványhoz, egyre kivehetőbben, végül szinte sugárzón. Nem tehettem mást, minthogy elfogadom. Ahogy jöttek sorban, csak felismernem kellett őket. Arcok, kezek. A festészeti kihívást

*elsősorban az jelenti, hogy a térszerűség érzete egyszerre keltsen valóságos és illuzórikus hatást.”**

A kortárs festészeti stílusok sokszínű kavalkádjában Verebes György élő klasszikusnak számít. Képei a lélek-mélyben megőrzött egyetemes bölcsességet hordozzák. Szabadon él valamennyi kifejezésmóddal. A klasszikus értelemben vett figuralitás újrafelfedezését sajátosan értelmezi. Egy olyan alkotó művész munkáival találkozhatunk itt, aki képes az öntörvényűségre, egy sajátos világ megteremtésére. Nem erőszakos újíto szándékkal, hanem szinte gyermeki hittel fogalmazza meg mondandóját. A művészettörténeti értelemben vett narratív festészettől a maga egyediségével, sajátos látásmódjával tér el. A már-már hedonisztikus, magával ragadó érzékiséggel készült műveivel emlékezetünkbe vés, a lélek titkos, rejtett fiókjait húzza ki. Kevés ilyen lecsupasztító, ilyen bölcsen sokoldalú lélekábrázolás fogalmazódott

meg a mai magyar festészetben. Sorozatokban gondolkodik – a képek egymáshoz kapcsolva nyerne új vizuális formát.

Verebes György a kép érzéki varázsával ejt rabul minket. De ez a szépség nem a klasszikus harmónián alapul, hanem a látomás igazságán, lelki komplexitásán.

Emberi kifejezések, mozdulatok, gondolatok – belülről rajzolódnak ki a formákra. Így inkább saját karakterük jelképévé válnak, semmint a látható külső hasonmásává. Klasszikus, minuciózus rajzkészség birtokában foglalja egybe mondandóját, de tombol bennük a csendért, a megbékélésért vívott művészi

küzdelem. Feltűnően fejlett színérzéke, a képi felület elrendező hajlama és nem utolsó sorban mondandójának tartalma avatja kiváló művésszé. A festészet sok útja közül azt választotta, ahol emberközelen maradhat. Képekben fejezi ki az ember sokféle minőségét: az erkölcsileg győztes embert, a megaláztatottat, a megbecsülendőt.

2017 körül a titánok kerültek érdeklődésének középpontjába. Az „*Alvó Titánok*” c. kiállítása nagy sikert aratott. (A titánok Uranosz és Gaia gyermekei, óriás termetű ősisistenségek. A klasszikus görög mitológia vesztesei, akiknek többségét Zeusz örök rabságra ítélte, mert félt erejüktől, lázadó természetüktől.)

A várt / 2008, Öreg emlékező / 2007, Kamasz / 2007

„Verebes György képei azt mutatják meg, ami közös. Nem a szertecsapódott sokféleséget hordozzák, hanem a lélekmélyben megőrzött egyetemes bölcsességet.” (Bonzhidai Éva)

„Nincs érzelem az arcokon, csak a befelé néző, időtlen mosoly.” (Verebes György)

Verebes arcképei nem portrék. Sokkal inkább az emberi állapotok ősmintái a tudati térben. A fejhez annyi csatlakozik a nyakból és a mellből, amennyi a fej jellegzetes tartását meghatározhatja. A figyelmet a lélek legárulóbb tükrére, az arcra összpontosítja. A művész szerint az arc a szemtől válik személyiséggé. Ha valakinek tekintete van, az már egyén. Verebes lecsukott, lezárt szemei befelé néznek: talányok, hogy mit fognak látni, ha majd kifelé néznek? Arcain nincs tekintet. „A tekintet egyértelmű, a lezárt szem talány. Ki van mögötte? És mit lát? Ahol szem van, ott látás van, mert a látás teremtette a szemet. A lezárt szemhéjak mögött megleshetem a teremtés pillanatát, a látását, mielőtt szem lett volna. A lezárt szem senkié és mindenkié! A világ a lezárt szem mögött egyszerre van kívül és belül. Ez a világ senkié és mindenkié. Az enyém, akkor is, amikor már nincs szemem. A lezárt szem mögött a látó, a látás és a látott dolog egy!”* – írja a „Belátások” c. írásában.

Arcképei: sorsokat hordozó momentumok, hisz saját, „egyszemélyes” teret teremt köréjük. Mintha külön világban élnének, melyben másként múlik az idő – ha egyáltalán múlik – s nem valami időtlen lét megtestestítői. A lezárt szem mögött milyen világ van? Mikor fog kifelé nézni? Az időben való létezés problematikája

is felszínre kerül. Nincs érzelem az arcokon, csak a befelé néző, időtlen mosoly. Verebes György képei nemcsak arcok és kezek, hanem kinyilatkoztatások, jelek, időtlenségbe fagyó történetek. Valahogy számomra ezek az „arcképek” egy kicsit az elmagányosodás tragikumát, a valódi kommunikáció kiüresedését is kifejezik.

„A valódi mesterségbeli tudás célja nem a magamutogatás. Jelenléte a műben a ráfordított figyelem bizonyítéka. Bizalmat kelt, mert odaadásról és alázatról tanúskodik, és kitarja a kaput a mű üzenete számára a befogadó felé. Ami a látás a szemben, az a mozdulat a kézben.” – vallja a Művész.

Közismert meghatározás szerint a gesztusok olyan testmozgások, melyek valamilyen intenciót, tehát szándékot, célzatot, törekvést fejeznek ki. Verebes György képein felfedezhetjük ezeket a gesztusokat. A kéz, - ez az alapvető és legtipikusabb gesztikuláló eszköz a főszereplő.

Mi is a kéz tulajdonképpen? Számtalan szimbólum-szótár azt bizonygatja, hogy a kéz hagyományosan az erő, a hatalom, a tevékenység szimbóluma, az uralkodás, az igazságosztó hatalom büntető, fenyegető, tiltó jelképe. Az erő szimbóluma. De Verebes György kezeiben nincs semmi büntető szándék. Ellenkezőleg: valami különös módokon közelítenek egymáshoz,

... A szemlélőnek kell talán titánná lennie, és átélnie a titáni létet? Vagy az egész titánsorozat az emberiség vagy a magyarság erejének allegorikus ábrázolása?... (Hóvári János)

néhol görcsösen összekulcsolódnak, másutt egymásba fonódnak. A megismerés, a megértés, az azonosulás motívuma. Gyengédség, alázat. A kéz tisztán tükrözi a személyiséget, s fiziognómiájával fogva nem képes a színlelésre. A kéz ugyanakkor művészeti metafora, a kreativitás szimbóluma is a képi hagyományban. Az emberi kapcsolatteremtés utáni vágy, a szorongások, kifejezések eszköze, szimbolizáló motívum.

Verebes György szerint a festői gesztus nem más, mint a látás tudomásából származó energia urálásának lenyomata.

Képei beszélő képek, jelbeszédre utaló kompozíciók, szenzibilis, az emberi lelkületre koncentráció művek. Képei titkokat sejtetnek – az oldottság szabadsága és a szerkesztettség fegyelmezettsége között. Ő annyira „realista”, hogy a valódit mondja el és annyira absztrahál, amennyiben mindenfajta magasrendű művészet absztrahál: látomásain, érzelmein szűri át a mindennapok költői jelentését. Számára a festés célja a jelenlét intenzitásának tapasztalása a pillanatban. Festményei a teljes, tudatos tapasztalásért folytatott küzdelem lenyomatai.

A SUMMA című kiállítás 2021. október 22-én nyílt meg

Észak-Komáromban a Limes Galériában.

A kiállítás a Pro Arte Danubii Polgári Társulás, a Felvidéki Magyar

Szépművészeti Egyesület és a Szolnoki Művésztelep

együttműködésében jött létre.

Fotó: Miglinczi Éva, Krüger Viktor

G y e n e s G á b o r

Nyitott és zárt tér

Aradský Richárd *Spatium aperta/clusua nyitott és zárt tér* című kiállításán furcsa, animális szobrokat láthatunk két kontrasztos környezetben- kontextusban. A cím a tér nyílt és zárt minőségét húzza alá, mely az aktuális járványhelyzet okán automatikusan a lockdown és a szabad közlekedés kettősét juttatja eszünkbe, mely markánsan beleszólt az alkotó és alkotásai történetébe: a művek egy része ugyanis már ki volt állítva Ferdics Béla szobraival együtt a dunaszerdahelyi Kortárs Magyar Galériában, csak éppen a közönség nem láthatta őket élőben, csupán virtuálisan.

De a cím nem csak erre a jelenségre utal, hanem arra a kettősségre is, hogy miként működnek a szobrok a természet tájaiban – nyílt tér, és a galéria intézményes tereiben – zárt tér. Organikus szobrokat látunk, melyek a természetművészet elvei alapján készültek: természetes anyagokból, egyszerű technikákkal, a természetben fellelhető témák, tárgyak finom, érzékeny változtatásával, rásegítésével.

A természetművészet egyik elve, hogy nem kitárlni, hanem megtalálni igyekszik az alkotást – és ez a stratégia Aradský Richárdhoz szervesen hozzátartozik. Egy hihetetlen vizuális emlékezettel rendelkező

(ez oly méretű, hogy a memória más változatainak terét gyakran be is foglalja) a természetet ismerő és azt féltő alkotó munkáit látjuk. Az itt prezentált aktuális tárlatban fellelhető a rá jellemző pontosság, és az anyagok iránti érzékenység, ugyanakkor újdonságként hat a használt matéria – főleg fa – gyakran nyers valója és a táj-természet, mint kiállítási tér alkalmazása. Azzal, hogy kettős módon: a galéria sterilebb, urbánus terében és a természet organikus kontextusában prezentálja a műveket, azt idézi meg, miként élnek ezek a lények a természetes közegükben, és

miként működnek ha műtárgyként tekintünk rájuk.

A spektrális színes megvilágítás hasonlóan kettős jelentésű: egyszerre viszi el a szobrok élményét az urbánus, neonszín világba, ugyanakkor a tengeri élőlények-medúzák koloritjával is rokonítható a hatás.

Az ember és a természet viszonyáról szólnak a művek és a tárlat, mely hol az elkülönbözésről, hol az egységről tanúskodik.

Részei vagyunk-e a természetnek? Valószínűleg igen. Hasznosak-e? Az már az adott szempont kérdése. Aradský Richárd mindenesetre igyekszik az lenni.

A kiállítás 2021. október 22-én nyílt meg az Észak-Komáromban a Duna Mente Múzeumban.

Fotó: Miglinczi Éva

Dana Doricová

A természet körforgása

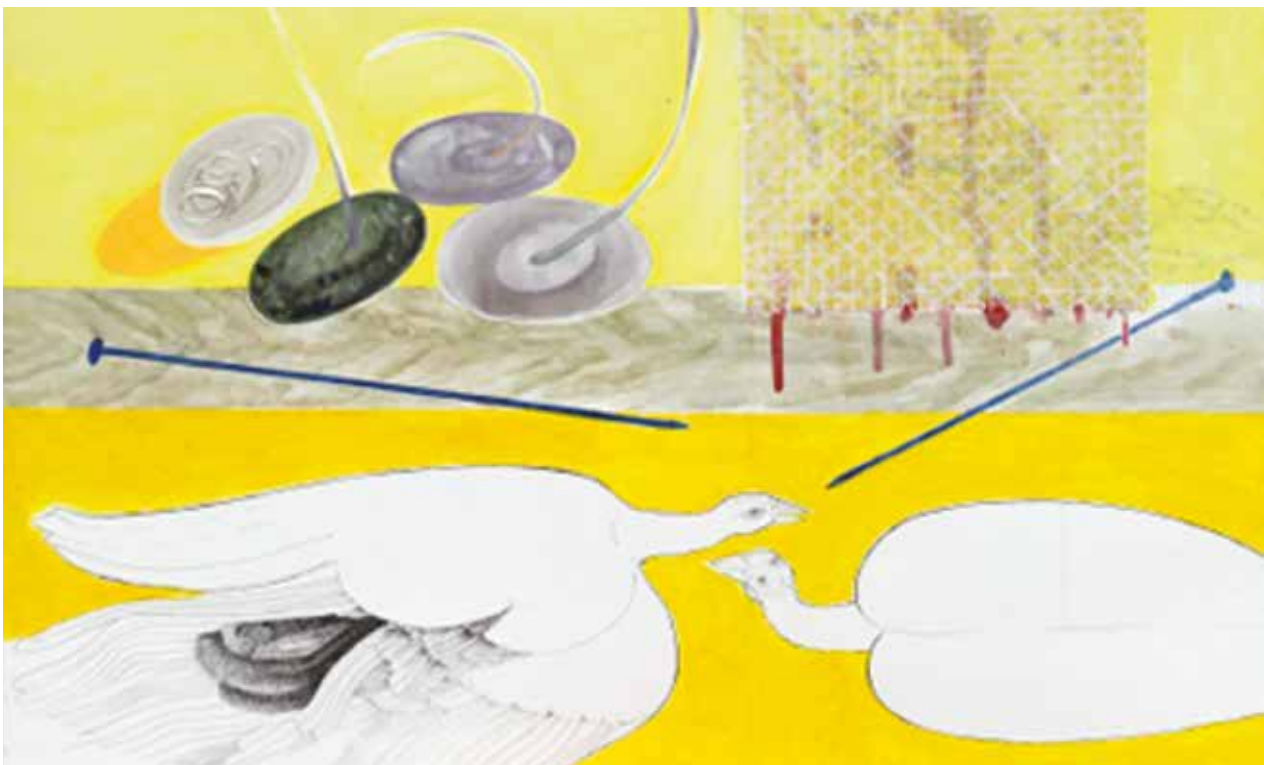
Štefunkó Szabó Erzsébet Vágtornócon született, a Duna-menti alföld keleti részén, a Vág bal partján. A széles síkságból és a mezők távoli horizontjának látóhatárán itt alacsony dombok emelkedtek, melyeket rétek és ártéri erdők ligetei borítottak. Ennek a földnek az ereje mélyen beágyazódott a gyermek érzékeny és befogadó lelkébe. Ahogy ő maga mondja, ismert minden fűszálat, minden virágot és mindent, ami ott élt. Ennek a világnak volt a része. Az életnek ilyen felfogása – a természettel való elválaszthatatlan integritása – örökre benne maradt.

Tizennégy évesen Pozsonyba ment képzőművészetet tanulni, de az egyetem 1966-os befejezéséig Tornóc volt az otthona. Ugyanebben az évben költözött Túrócszentmártonba a férjével. Amikor a kapcsolatuk megszakadt, ott élt a lányával, később magához vette az édesanyját. Túrócszentmárton 1992-ig maradt az otthona. Figurális motívumokkal készített grafikáin, később rajzain, gyermekkorának növényzete továbbra is belső életének képeit képezte.

Új szimbólumként csatlakozott hozzá a megtört, kifordult és széteső építészet. A túróci régió mindehhez még a sziklák világának a képét adta hozzá. Csak a gyermekek számára készült színes illusztrációk világának képein maradt meg állandósult elemként az öröm ragyogása.

1992-ben a morvaországi Uherské Hradištěbe költözött át. Az új régió és a művészeti iskola pedagógiai munkájának új impulzusai, a közép-morva táj békéje a mezőkön és réteken folyó élet, amelyet a város szélén lévő lakás ablakából nézhetett, a pulzáló élet új metaforikus képeihez vezették. Mindezek még sok további évig jellemezték munkáját. Intenzitásuk kísérte festményei merész festésének megjelenését. A természetben rejtőzködő összebújó állatok és madarak nyugodt képe ismét bekerült a valósághűen értelmezett tollrajzokba.

2004 óta Štefunkó Szabó Erzsébet Brünn központjában él. Itt is, a lakóház ablakai előtti teret sikerült életre keltenie és megteremtene egy virágoskert

Anyám naplója II. / akril, vászon, 2019

Új-Mexikó sorozat / merített papír, aquarell, 2007

Kertem / olaj, vászon, 1996, Udvarom / olaj, vászon, 1997

Új-Mexikó sorozat / merített papír, aquarell, 2007

szépségét. Műveiben a vadvirágok mellett egzotikus és titokzatos fajok jelentek meg. A közeli Lužánky park sokéves fáinak törzsével együtt „portrék”, szimbólumok és metaforák előfutáraivá váltak sok művében, melyeken az emberi életet kísérő fájdalmakat, sebeket és a megismerést jeleníti meg.

Friss szellőként került be kreatív munkájába egy rövid új-mexikói tartózkodás 2007-ben, az USA-ban. Új, eddig nem látott éteri formákat vezetett be, amelyeket a pasztell és az akvarell törékeny technikája hozott létre. Ezek adják meg az adott táj lényegét, amelyet felerősít az intenzív élmény ereje.

Stefunko Szabó Erzsébet idén ünnepli élete jelentős évfordulóját, és mint ezt a kiállítás is tanúsítja, továbbra is alkot. Munkája a múltban emberileg erős volt, és ma is fájdalmasan nyitott. A világot a nő során keresztül ábrázolja, de mindig az emberről beszél. Munkássága a képzelet, a szimbolizmus és a szürrealizmus áramlataiban, valamint a posztmodern festészet áramlataiban személyes és összetéveszthetetlen. Mindez a szellemi háttér, az igazi tapasztalat, a tehetség és a művészi érettség egységének gyümölcse. Nemesség van benne, és soha nem szakad el a megjelenítés művészi szépségétől.

Új-Mexikó sorozat / merített papír, aquarell, 2007

Szabó Štefunková Erzsébet

festő, grafikus, illusztrátor

Tornóc, 1941. 03. 27.

1955-59: Iparművészeti Középiskola, Pozsony; 1960-66: Képzőművészeti Főiskola, Pozsony, grafika és illusztráció szak, tanárai: Ladislav Čemický, Vincent Hložník. 1991 óta mint pedagógus is működik. 1991-92: a ruttkai Képzőművészeti Népiskola rajztanára, 1992: Uherské Hradiště (CS), az Iparművészeti Középiskola cipő és bőrdívat tervező osztályának szaktanára. A SzMKT valamint a Középszlovákiai Képzőművészek Társulatának tagja. A Graphik Art csoport tagja. 1973, 1979: Szlovák Kortárs Grafika Biennálé, a Művészeti Alap díja; 1973, 1989, 1993: Az év legszebb könyve pályázat, tiszteletdíj. 1976, 1983: Salgótarjáni művésztelep, 1977: Besztercebánya, nemzetközi grafikai szimpózium. 1966-92: Turócszentmártonban, 1992 óta Magyarváron (Uherské Hradiště, CSZ) él. Mint illusztrátor és grafikus kezdte pályafutását, munkássága azonban fokozatosan gazdagodik, mind mondanivalójában, mind kifejezőeszközeiben. Belső világa fantasztikummal teli, a mesebeli álmvilágtól a súlyos, megdöbbentő tudatalatti közlésekig. Az emberi lét élet-halálra menő küzdelme, az életkor és emberi megérés folyamata, az asszony-ember fájó tapasztalatai találnak kifejezést mesteri rajzú, majd formát-szint egyesítő képkompozícióiban. Kamaraművészetén kívül számos murális alkotást is tervezett, ahol formavilágát finoman modellált stukkódomborműfalakkal gazdagítja.

Szerző: Kubička-Kucsera Klára

K a k u k T a m á s

Az elsuhanó táj

/ Szunyogh László tusrajzairól

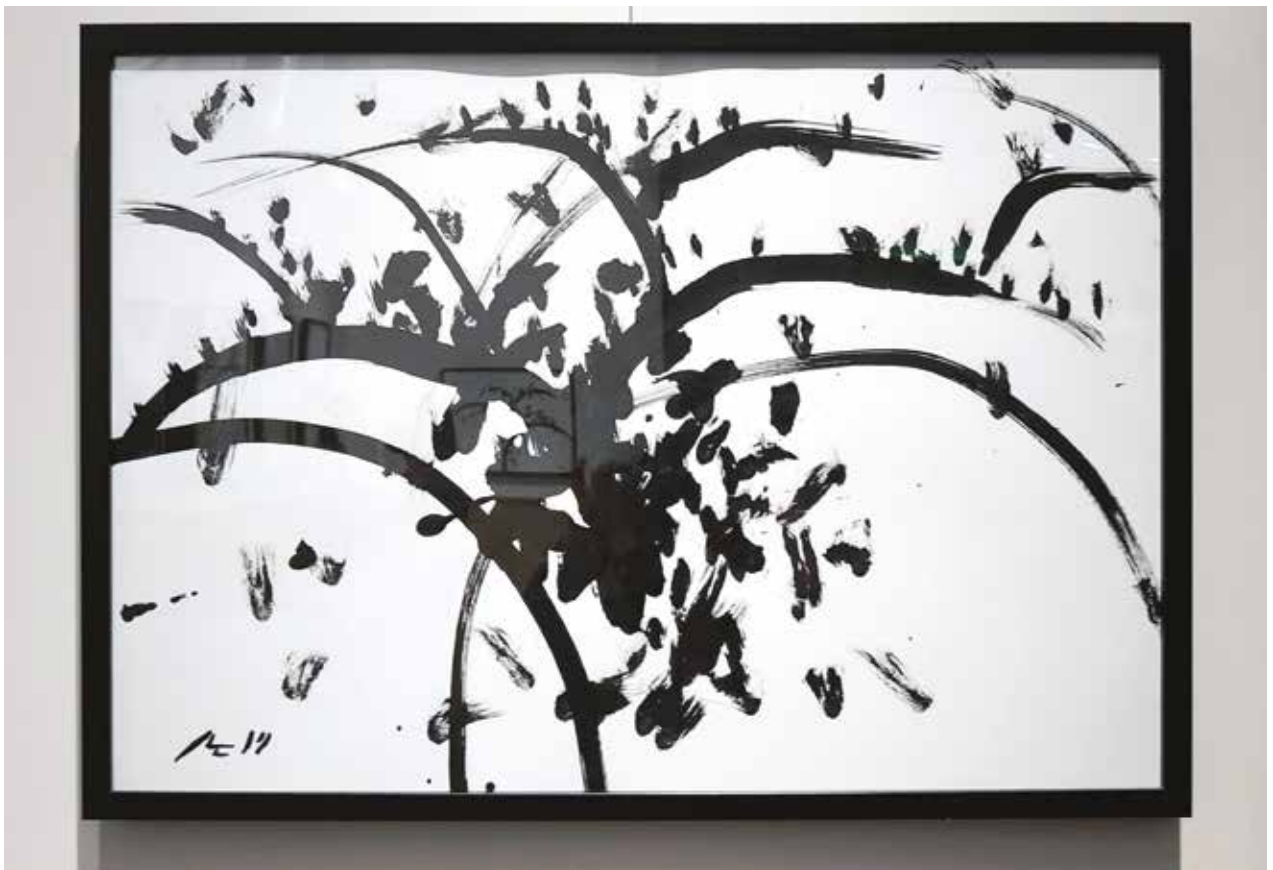
„Talán egy érzés“, ez a lebegő Paul Éluard sor motozkál bennem, amikor nézem Szunyogh László Elsuhanó táj című finom tusrajz-sorozatának képeit. A manapság már divatjamúlt francia szürealista töredékét olyan valakitől hallottam, akinek egyetlen sora nem jelent meg irodalmi lapokban, de cigarettafüstjének keserű ködében születő versei senki, így önmaga számára sem hagyott kétséget afelől, hogy azokat a verseket költő írta. Ha nem ismerném a kiállító művész bronzba öntött kisplasztikáinak karcsú szépségét, érembe vésett megszenvedett álmait, köztéri szobraikat, és csak az itt látható tusrajzokra hagyatkoznék, akkor is tudnám, hogy művésszel van dolgom. Mégpedig egy olyan művésszel,

aki képes megragadni az „alkalmas időt“, hogy közelebb jusson önmagához, a világhoz, és ebben az alkalmas időnek nevezett intervallumban megérezze az univerzum alkotó csendjét, amit az ember csak lelke legfelsőbb zugában találhat meg. Mindnyájan a mérhető idő, a „kronosz“ rabjai vagyunk, de annak áradásában fel kell ismernünk a magunk „kairoszát“, vagyis minőségi időnkét az alkotásra, vagy egyszerűen csak a szemlélődésre.

A Bánhidai Kisgaléria tárlatán, Szunyogh László tusrajzai előtt, nem ejtek részletesen szót arról, hogy a művész a Magyar Képzőművészeti Főiskolán diplomázott, majd részt vett a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Képzőművészeti Mesteriskola DLA

Szunyogh László szobrászművész és Kakuk Tamás író a kiállítás megnyitóján.

Bokrok, fák című sorozat / tusrajz, 2019

Előtanulmány a *Bokrok, fák, fény* című kisplasztika sorozathoz.

képzésén. A Nyugat-Magyarországi Egyetem Apáczai Kar Művészeti Intézet Vizuális Nevelési Tanszéke oktatója, 1978-tól kiállító művész, rendszeresen részt vesz hazai és nemzetközi tárlatokon. Tagja sokféle művészeti szervezetnek, műveit a Magyar Nemzeti Galéria és a londoni British Museum is őrzi, több művészeti elismerés, kitüntetés tulajdonosa, így a soproni érembiennálé Ferenczy Béni-díjasa. Arról viszont beszélek, hogy a hetvenes évek végének egyik tavaszi vagy őszi délutánján mosolygós fiatalember kölcsönzött filmet a megyei moziüzemi vállalat alagsori filmtárából. A korábbi filmtárvezető Györe Balázs költő *Filmtár: film a filmben* című verséből tudjuk, hogy A raktárban körülbelül 3500 filmkópia pihen/ gondos fém- vagy papír-dobozokban az állattenyésztés, a kul-/ túra-hagyomány-életmód, az egészségügy-munkavé-/ delem-környezetvédelem, a földrajz, a mese, a mező-/ gazdaság, a művészet, a pedagógia, a sport, a törté-/ nelem-politika, a természettudomány-ipar-technika/ témakörökben. A kért film átvétele után nekem, az akkori filmtárvezetőnek az ismeretlen fiatalember gratulált az Új Forrásban megjelent verseimhez, szerényen hozzátette, hogy fát farag, azzal dolgozik, Szunyogh Lászlónak hívják. Nem olyan sokára együtt vonatoztunk Balatonszemesre a fiatal művészek országos táborába és vidéki outsiderként előben ott hallgattuk a KFT-együttes örömenéjét: Bábu vagy, nem te lépsz,/ Valaki irányít./ Jól vigyázz, mi lesz majd,/ Ha megun és leállít?

Szunyogh László tusrajzai ma azt is üzenik, hogy alkotójuk túlélte ezt a veszélyt, mert évtizedek múltán is rendelkezik a megújulás, az érzékenység képességével, amelyek nélkül nincs művészi munka, legfeljebb annak halvány utánzata. Az itt látható művek gondolatosságukban a feszítő kimondani vágyás formakeresései, határátlépései, kilépések a biztonságos komfortzónából, hogy képről képre folyamatosan erősödjenek a látványelemek, de puritán egyszerűségükben mégis megőrizték titokzatosságukat. Ha zenei jelenségként közelítem meg az összetartozó képeket, az üres színpadon a fejtű fénykörét látom, és valahol a kulisszák mögött a szakszofon crescendo-ba felfutó és újra elcsendesülő hangját hallom. A fehér dipapapírok fekete tus pöttyei, vonalai, hajlatai, expresszív hullámzásai évszak nélküli tájat idéznek, a vonatablakból hátrahagyott világot, amelyet mindig kis szomorúsággal visz a lelkében tovább az ember. Úgy képelem, ha sorrendiségükben egymásra fektetnénk a rajzokat, gyors lendülettel megpörgetnénk a lapokat, kinematográffal készült filmként látnánk Az elsuhanó tájat. Azt a tájat, amit úgy látunk valóságnak, ahogy Ponori Thewrewk Aurél csillagász, természettudós írja „*A múlt csak többé-kevésbé megbízhatatlan emlékképeinkben él, a jövőt tekintve csupán bizonytalan következtetéseket tehetünk, a jelen pedig a kettő határán örökké változó, elillanó pillanat.*” És mi lehetne szebb hivatás, feladat egy művész számára, minthogy megragadja ezt a pillanatot.

Táj nyolc ablakkal, részlet / tusrajz, 2019

Ha jobban elmélyedek a rajzokban, a fehér papír és a fekete tus kalligrafikus találkozásában rokonságot látok a japán zen-piktúrával, még akkor is, ha ezek a jegyek formailag talán nem teljes mértékben, de a szellemi meditáció szintjén mindenképpen felfedezhetők a Szunyogh-művekben. A kisplasztikák és érmek szigorú anyagkezelésének kötöttsége után, a fehér felületen a tus és ecset szabadsága új világra nyitott ajtót a művésznak. Az üres felület nagy kihívás mindenkinek, legyen az író, költő, képzőművész, mert az igazi kérdés az, vajon mikor felel meg igazán annak a belső kényszernek, ami az alkotásra ösztönzi, ha szöveget ír, rajzol, fest a papírra, vagy

egész egyszerűen üresen hagyja, mert fájdalmasan járható mindkét út. Ennek az állapotnak adja pontos lélekrajzát Szegedi-Szabó Béla Mahler-versében: „Néha úgy érzem / Nem is jártam sehol / Sehol a világban / Talán a Földön sem [...] Egyszer a szomszédomban / Lakott egy tejhordó lány / Bádogból a teste / Együtt zörgött a kannájával / Valódi zene / Hajlítható ezüst / Mennyei hegedűszó.” A Bánhidai Kisgaláriában most Szunyog László tusrajzaival utazunk ebben az ismeretlen világban, látjuk az ő elsuhanó táját, és bizonyosan megérint bennünket az a különös érzés, amiről Paul Éluard írt, hogy ott hont találjunk benne.

Fotó: Miglinczi Éva, Dallos István

F e c s ó S z i l á r d

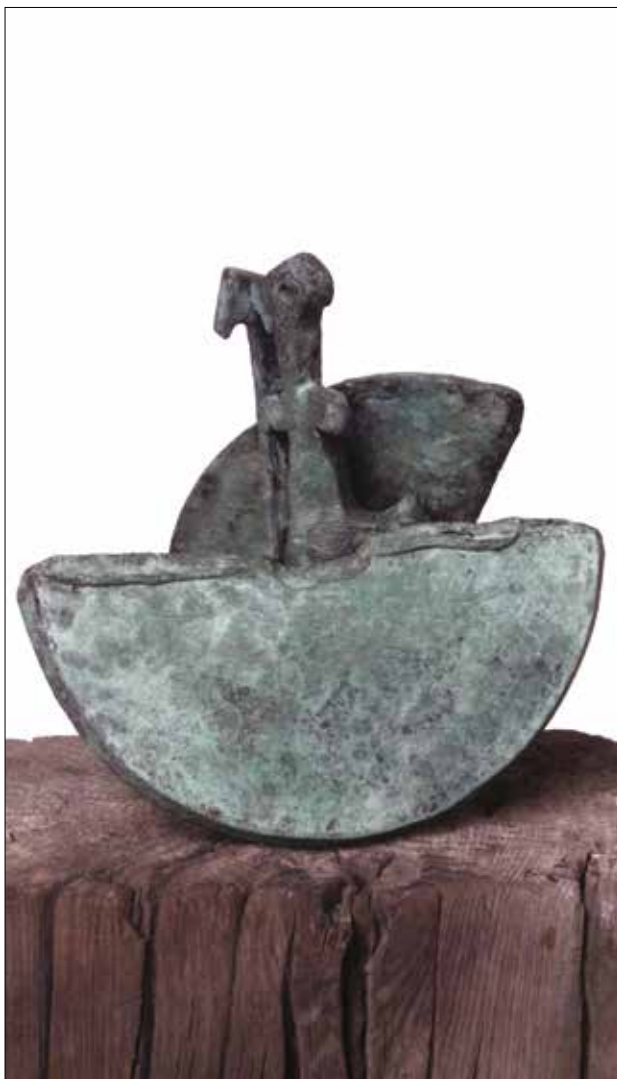
Analizáló és szintetizáló / Éliás Ádám szobrászművésről

Éliás Ádám a világ és emberek felé nyitott, extrovertált típusú ember, aki leginkább a világ gyakorlati része iránt érdeklődik. Szülei és nagyszülei által olyan látásmódot örökölt, amiben fontos a múlt és az ősök tisztelete, a paraszti kultúrának azon szükségszerű teremtőképesége, alkotóereje, amely képes az emberi kreativitás révén előállítani a számára fontos dolgokat, tárgyakat. Az így megszerzett technikai tudás, és a 20. századi művészeti irányzatok által átalakított vagy éppenséggel lebontott határok és az ezáltal keletkezett mozgástér teszi lehetővé számára, hogy az addig kézművesnek gondolt hagyományokat beépítse a saját művészetébe.

Pályája kezdetéről, a művészetét érintő hatásokról ő maga így vall: „Nagyon sok hatás ért az elmúlt években, nagyon sok különböző irányú és fajtájú tudást szereztem, többek között az egyetemen is. Itt főleg az a szabadság vitt előre, hogy teljesen a gondolataim megvalósításával tudtam foglalkozni. A szobrászat nagyon sokrétű probléma megoldási készséget igényel, amit a Magyar Képzőművészeti Egyetemen mestereim és csoporttársaim segítségével szerettem maximális mértékben el is tudtam sajátítani. Ami az inspirációt illeti, az ott lapul mindenben, ami az embert körül veszi. A természet, de az elődök alkotásai is, a véletlenszerű minták, foltok, színek az utcán,

Éliás Ádám szobrászművész mintázás közben.

akármilyen hozzájárulhat, és az esetemben hozzá is járul a művészeti fejlődésemhez. Egy vers hangulata például át tud alakulni térbeli forma létrehozása iránti vágygá, vagy egy hétköznapi tárgy részletét is be tudom építeni bizonyos komplexebb térbeli struktúrába.”

Jelenlegi alkotásai tematikailag kötődnek az egyetemi évek alatt elkezdett témákhoz, tartalmakhoz, amelyek az ember és a túlvilág viszonyát vizsgálják. Műveiben fontos szerepet tölt be a mítoszok, túlvilág, élet és valóság közötti vékony mezsgyén való egyensúlyozás. Ebből a szempontból legmeghatározóbb alkotásának a 2018-ban készült *Harci szekeret* tartja. „*Ez volt az első olyan autonóm alkotásom, amit szobornak merek nevezni. Azóta is meg vagyok lepődve, hogy sikerült az addigi munkáimtól ennyire eltérő irányba mutató dolgot alkotnom. Ez volt az első találkozásom a vasúti talpfával és emellett teljesen új formavilágot, letisztultságot hozott a számomra. Ez a munka azóta a Litván Lewben Art Foundation gyűjteményébe került. Emellett persze minden alkotás hoz valami újat, mindet fontosnak tartom valamiért.*” Önálló munkáin kívül egyéb szobrászati

és kerámiai megrendelésekre is dolgozik, amelyekből egyre több van az utóbbi időben. Állandóan mozgásban van, új koncepciókon gondolkodik, folyamatosan foglalkozik valamivel.

A műfaji és technikai sokszínűség fontos szerepet játszik alkotói folyamatában. Szobrászként nem áll tőle messze a kerámiaművesség, népi fazekasság, festészet, grafika, objektumok és installációk készítése sem. „*A különböző műfajok vagy technikák számomra eszközök inkább, nem vagyok híve annak az íratlan szabálynak, hogy egy művész egy műfajt, témát, formanyelvet csinálhat csak, mert a többi nem illik bele a kifejezőmódjába. Nagyon sokan képesek megfenekleni, belekényelmesedni egy jól bejáratott, megszokott művészeti koncepcióba és újra és újra ugyan azt csinálni. A technikák megismerése egyfajta tanulási folyamat, amit, aztán ha megtetszik, használom, és a mondanivalómhoz alakítok. A kerámia volt az első ilyen nagyobb egység, amivel elkezdtem foglalkozni. Akkoriban sokáig azt hittem, hogy keramikus leszek. A népi fazekasság formanyelvből kiindulva, de ahhoz bizonyos mértékig mindvégig ragaszkodva alakítottam ki a termékskálámat.*

Éliás Ádám, Harci szekér / talpfa, vas, 2018

A használati kerámia egyébként egyik fő bevételi forrásom maradt azóta is. Később elkezdtem érdeklődni a fotó iránt, majd az itt megszerzett tudást megpróbáltam felhasználni a kerámiadíszítés terén is, majd a szobrászattal együtt nagyon sok új technikát ismertem meg. Mintázás, kő- és fafaragás, bronz, vas és más fémek öntése, üveg, gipsz, textil, és még sorolhatnám. Pont annyit ismertem meg ezekből, hogy ne féljek hozzányúlni, kísérletezni velük.”

Éliás Ádám analízáló és szintetizáló képessége révén képes egy-egy vizsgált probléma és jelenség mögé nézni, azt egy egészen más perspektívából megközelíteni. Magas szintű kreativitását tükrözi asszociációs képessége is, melynek segítségével felismeri a különböző fogalmak, tárgyak, anyagok közötti összefüggéseket, és tudatosan használja ezeket a felismeréseket szobrai, installációi létrehozásánál. Emberileg nagyfokú energia, szerénység és a művészet és emberi élet iránti alázat jellemzi.

Fotó: Némethi Róbert és Éliás Ádám portfóliójából származik.

A „Lőcsei honvédszobor” rekonstrukcióját Éliás Ádám kassai szobrász végezte a ledöntött szobor megmaradt feje és torzója alapján.

Éliás Ádám

Éliás Ádám 1989. április 28-án született Kassán. A Márai Sándor Gimnáziumban érettségizett 2008-ban. Tanulmányait az Eperjesi Egyetemen folytatta, rajztanár szakon, ahol alapfokú (Bc.) diplomát szerzett. 2012 és 2014 között a Márai Sándor Gimnáziumban kerámiát és fotót tanított, majd 2014-ben felvételt nyert Budapestre a Magyar Képzőművészeti Egyetemre, ahol 2020-ban diplomázott szobrász szakon. Mesterei: Kő Pál és Sallai Géza voltak. 2010 óta tagja a várhosszúréti Gömöri Kézművesek Társulásának, valamint a Fecsó Pál Polgári Társulásnak, Tornai Művésztelepnek és a Felvidéki Magyar Szépművészeti Egyesületnek.

G á s p á r C s a b a L á s z l ó

Telített tér

/ A Sallai Géza osztály kiállítása

Kő Pál egykori műtermében vagyunk. A falak csupaszok, a terem üres, pontosabban az üresség telítettségét árasztja, mert hiányt mutat, egy egykor eleven alkotó élet hiányának lenyomatai látszanak a falakon, és érződnek a teremben. Nem semmit látunk tehát, hanem valakinek, egykor létezőnek a hiányát. Mi a különbség a hiány és a semmi között? Nézzük a szavak igei alakját: mit cselekednek? A hiány a hiányzik valami/valaki; a semmi a megsemmisít igében végzi el azt, amit jelöl, s amire képes. A hiány vágyat fakaszt az után, ami hiányzik; a semmi pusztít, felfal mindent. A hiánynak van előzménye, mégpedig a hiányzó egykori jelenvaló, ami pozitívum. A hiány utal arra, aminek nyomán előállt, és amit ezért felidéz vagy megidéz. A semminek nincs sem előzménye, sem következménye, maga a tiszta negativitás, pontosabban még csak az sem, mivel a negativitás is valamiféle tagadható létet, pozitivitást

feltételez. A semmi azonban semmi. Se nem tagadás, se nem állítás, nem idéz fel semmit. Semmi nem vezet el hozzá, nincs előzménye, és semmi nem következik belőle, nincs következménye. Rendíthetetlenül áll önmagában, és elégséges önmagának. Ebben az értelemben csak egyetlen egy van hozzá fogható: Isten. Isten és a semmi. A hétköznapi beszéd a dolgokkal telített realitásban itt-ott előálló üres helyeket nevezi semminek, holott azok valójában hiányok, és ekként megrajzolják azt, aminek a helyén állnak.

Mire utal, mit idéz meg egy műterem üressége, ha azt hiánynak, nem pedig semminek tapasztaljuk? A műteremben alkotó embert és az alkotás tevékenységét. Ebből következik, hogy mi a leghitelesebb betöltése egy műteremben tapasztalható hiánynak. A hiány, már tudjuk, valaki jelenlétének a negatív módusza, aki a hiányban, mégpedig a saját hiányaként személyes hiányában van jelen. Egy alkotó

A SALLAI osztály: Zerge Lenke Vivien, Szabó Márton, Kiss Zoltán, Görbe Adrienn, Szabó Menyhért, Ámmer Gergő, Sallai Géza, Éliás Ádám, Juhász Éva, Szunyog Júlia, Parada Zoltán.

Farkas Panna / Fotórétegek

személynek a hiánya is személyes. A személyt nem lehet pótolni, a személy egyszeri és szinguláris, csak önmaga képes betölteni önnön hiányát. Ám a személy hiányával előállt tevékenység hiányt meg lehet tölteni ugyanazzal a tevékenységgel, mely egykor birtokba vette ezt a teret. A személyt már hiába várja a terem, hiánya végleges; a tevékenység, az alkotó munka azonban folytatható – és folytatandó, hogy ismét megteljen a terem, feltöltődjön a hiány olyan tartalommal, ami nem pótolja az eredetit, hanem tisztelettel, de a saját jogán a helyére lép, s így egyszerre folytatás és új kezdet: megjelennek személyes alkotók, és velük és általuk ismét megjelenik az élet mint művészet.

Ez az életjel a most megnyitott kiállítás.

Kiállítás megnyitó - Pilinszkyvel

„A valóságról

sokat beszélünk és írunk, lényegét mégse tudjuk megragadni. Sokan a valóságot hajlamosak össze téveszteni a tényekkel, holott a kettő nem ugyanaz. Hiszen egész emberi kultúránk legmélyebb erőfeszítése épp ebben rejlik: a puszta tényeket kívánja elvezérelni a valóság (realitás) elíziumi mezőire.

Ezt cselekedjük, amikor imádkozunk. Istennek fölmutatjuk úgy, ahogyan látjuk és birtokoljuk a világot, s várjuk, hogy e megemészthetetlen, sértő, szegletes és ellentmondásos valamit lakható, gyengéd és harmonikus egésszé változtassa át – anélkül, hogy bármit hozzátenne vagy elvenne belőle. Az imádság

ott kezdődik, ahol a tények véget érnek. Ahogy a művész munkája is. Amikor Van Gogh megfest egy virágzó fát vagy bármi más, vásznán és alkotó ihletében azt a paradicsomi állapotot kívánja visszahódítani, amikor a tények még makulátlan realitások voltak. Az „ő fái” attól szépek és valóságosak, mivel a paradicsom földjébe gyökereznek, s ágaikban a teremtettségre nyilvánul meg. Az ember valóság-szomját a kihűlt tények sose elégítik ki. A tény a valóságnak küszöbe, megmerevült fölszíne csupán. A valóság, ami felé mi vágyakozunk, épp e fölszín mögé van befalazva. (...)

Az igazi misztikusok valójában hiperrealisták. Nem elszakadni kívántak a valóságtól, hanem ellenkezőleg, visszatalálni forró magjába, centrumába. A puszta felszín szükségyszerű hidegségéből, megosztottságából, számkivetettségéből a valóság oszthatatlan szívébe.” (716–717)

Egy lírikus naplójából

„(...) Időben, térben, a testiesség és az anyagiasság kísértései közepette élő ember, tulajdonképpen so-hase valósul meg igazán koncentráltan. Szétszóródik a paradicsom utáni korszak földhözragadt talajtalan-ságában. Nos, a művészet mintha ennek az elvesztett megtévesztésnek lenne méterről méterre való visszahódítása. Egy igazi arckép mintha a megfestett arc isteni változata, Cézanne almái mintha a kerti almák isteni koncentrátumai, Van Gogh cipőí mintha a művész valóságos bakancsainak beteljesítése

Szunyog Júlia *Új nimfa* című gyékénytorzója a kiállításon.

volnának. Igen, nekem úgy tűnik, mintha a művészet a puszta egzisztálásból a beteljesülő realitásba, világunk nihiltől föllazult parcelláiról a megtestesülés bizonyosságába kalauzolna. (624)

Egy lírikus naplójából

„A művészet sose 'egyenes közlés', mint egy matematikai tétel, egy filozófiai igazság, egy konkrét tett vagy egy üzleti levél. A küldönc, aki egy határozott céllal közvetít egy határozott üzenetet, mint szimbólum, semmiképpen se a költészet, a költő, a művész szimbóluma. A művészet: séta. Az alkotó művész – szemben a küldőncel – a magányos sétálóhoz hasonló, kinek nincs ugyan semmi konkrét föladata, de épp ezért „minden eszébe juthat”, épp ezért gondolatait szabadon rendelkezésére bocsáthatja a mindenségnek. A művészet ily módon a mindenség híradása, s a művész a mindenség, az univerzum küldönce. (...) Minden művészet: világmodell. Az „egészről” készült híradás.”

Közbevetőleg, nem mindenki gondolja így, mint Pilinszky. Nemes Nagy Ágnes nem a teremtés csodáját észleli Valóságként a tényekre szabdalt létezés mélyén, hanem ellenkezőleg, valami félelmetes formátlanságot, amiből az értelmességre vágyó ember metsz ki egy-egy szeletet, és formál belőle otthont testi-lelki-szellemi, egyszóval emberi élete számára:

Nemes Nagy Ágnes: A formátlan

A formátlan, a végzetlen.
Belepusztulok, míg mondatomat
a végtelenből elrekesztem.
Homokkal egy vödörnyi óceánt
kerekítek el a semmi ellen.
Ez a viszonylagos öröklét
ép ésszel elviselhetetlen.

Folytassuk Pilinszkyvel! „Szemben a tudományok bizonyított részgazságaival, a művészet a bizonyíthatatlan egész kifejezése. De attól, hogy bizonyíthatatlan, nem kevésbé reális. Míg a tudományos igazságot pillanatról pillanatra, lépésről lépésre a logika szabja meg, a művészet mondatról mondatra, ecsetvonásról ecsetvonásra, kalapácsütésről kalapácsütésre választás gyümölcse. Csodája mégis az, hogy nagy és érvényes alkotásaiban mégse hat önkényesnek, hanem olyan egyetemes igazságot közvetít, mely attól, hogy bizonyíthatatlan, semmivel se kevésbé reális. Ellenkezőleg. Meggyőzőbb minden bizonyított realitásnál: a teljesség lélegzetvétele.” (647–48)

Lélegzetvétellel ez a kis kiállítás is, lélegezzenek vele és általa!

Az idézetek forrása: Pilinszky János: Publicisztikai írások.
(Szerk. Hafner Zoltán) [»Osiris Klasszikusok«] Osiris, Bp., 1999.

Epreskert, 2021. december 7.

Fotó: Gabelics Antal / MKE

W e h n e r T i b o r

Ez Van

/ Szamódy Zsolt fotóiról

Az 1956-ban Budapesten született, 1984 óta Tatabányán, a szocializmus korszakának e magyarországi csinált városában élő és dolgozó Szamódy Zsolt az 1980-as években kezdett fotografálni. Mint a *Punkt* online fotográfiai magazin 5kérdés rovatának adott válaszaiból kiolvasható, pályája kezdetén e művész elsősorban szakkönyvekből, albumokból tájékozódott, illetve élsportoló, vívóversenyző, majd edző lévén a külföldi útjain beszerzett kiadványokból kapott inspirációkat. Szamódy Zsolt meghatározó jelentőségű, tankönyvszintű szakirodalmi alapanyagként hivatkozott Dulovits Jenő *Így fényképezek* című albumára, és a nyugati utazásain megismert művészek, Robert Doisneau, Herbert List, Franco Fontana, DonMcCullin és David Bailey munkáira, míg a magyar alkotók közül a kezdetektől

Korniss Péter, majd később, látóköre kiszélesedésével Török László, Tóth György, Kerekes Gábor és Kunkovács László munkássága ragadta magával. Fontos tájékozódási pont volt számára a közelebbi környezet, az akkor még Komárom megyeként nevezett térség intenzív fotóművészeti közege: a városi Bányász Fotókör a Tatabánya Fotóműhely közreműködésével történt 1986-os megalakulása és működése, valamint az experimentális fotó kétévenként megrendezett országos seregszemléje, a Balla András és alkotótársai által szervezett Esztergomi Fotóbiennálé anyaga.

Az első kiállítási fellépéseire 1986-tól került sor, hogy aztán napjainkig sűrűn, évente több alkalommal is újabb és újabb kollekciókkal mutatkozik be Komárom-Esztergom megye településein,

A Magyar Fotográfiai Múzeum kiállító tere.

Szamódy Zsolt Olaf, Szárny I., Turul Emlékmű / Tatabánya, 2007

Szamódy Zsolt Olaf, Leventeképző / Monostori erőd, Komárom, 1991

Budapesten és vidéki, esetenként külföldi városokban. Munkásságát 1981 óta díjak és ösztöndíjak, pályázati elismerések sora kíséri, s meglehetősen hosszú az alkotói tevékenységét kísérő szakirodalmi

hivatkozások, kritikai reflexiók bibliográfiai tételeinek sora is. Mindemellett rendkívül aktív művészeti-közéleti tevékenység is köthető a nevéhez, személyéhez: hosszú ideig, 2002-től 2015-ig a Magyar Fotóművészek

Szamódy Zsolt Olaf, *Önarckép* / *Csopak*, 1974

A Magyar Fotográfiai Múzeum kiállító tere.

Szamódy Zsolt Olaf, *Ez Van II.* / Balatonfüred, *Vízpart* sorozat, 1991

Szövetségének elnökeként (előtte és utána elnökségi tagjaként) tevékenykedett.

A technikai sokoldalúság, a különböző technikai megoldások variatív alkalmazása Szamódy Zsolt egyre terebélyesebb, egyre összetettebb fotográfusi életművével párosul a tatabányai művész három évtizedet átfogó képalkotó munkásságában, amelyben pontosan megjelölhetők az ágazati vonzódások, illetve a műfaji és a tematikai súly- és gócpontok. Így a pályakezdő alkotószakaszban a színes táj- és csendélet-kompozíciók, majd a tatabányai ipari emlékek létezés módjait, pusztulását, a bányavidék fokozatosan eltűnő munka- és életképeit rögzítő szociofotók együttese, később a tatabányai Öreg-tó pszeudolényének nyomait kutató, lírai konceptuális fotóetüd, s az ezredfordulót követően az Adria-eszményeinket átíró tenger- és tengerpartképek nagyszabású tájképsorozata, illetve a mikrojelenségekre koncentrálnó felvételek és a távoli, keleti, számunkra egzotikus vidékeket és városokat, civilizációkat, jelenségeket megörökítő riportfotók kollektívái illeszkednek a Szamódy-munkásságba.

S mindezekén túl van még egy masszív, határozott koncepcióra épülő, az életművet mintegy emblemati-

kusan jellemző, jelentőségteljes, nagyszabású képsorozat: a médiummá emelt-emelkedett, korszakokon átívelő történetet fókuszáló objektumot, a komáromi Monostori erődöt megörökítő felvételek gyűjteménye, amely talán – újabb fejezetet nyitva – az építészeti fotó kategóriájába sorolható, több száz kompozíciót felölelő képegyüttes. Szamódy Zsolt a csaknem ötven évig itt állomásozó, megszálló szovjet csapatok kivonulása után, 1991-ben járhatott első alkalommal Komárom városának e különös, hatalmas épületegyüttesében, hogy aztán a kilencvenes években többször rendszeresen, majd később, napjainkig egyszer-egyszer alkalomszerűen is visszatérjen ide feltárni és megörökíteni, dokumentálni e falak, e föld alatti és föld feletti külső és belső terek az idő lassú szorításában zajló történetének vizuálisan észlelhető és közvetíthető jelenségvilágát. Költői invencióval akár úgy fogalmazhatnánk, hogy a kövek, a falak állandóságában regisztrálta, kutatta, s folyamatosan regisztrálja, kutatja a rezdülésszerű változásokat.

Szamódy Zsolt Olaf *Ez Van* címmel megrendezett retrospektív kiállítása Kecskeméten, a Magyar Fotográfiai Múzeumban a Fotóhónap 2021 rendezvényeként 2022. január 9-ig látogatható.

Fotó: Szamódy Zsolt Olaf, Magyar Fotográfiai Múzeum

C s e h y Z o l t á n

Térköltemények ég és föld között / Ferdics Béla térinstallációi

„Varratszedésre várakoznak a tükrök a kertben” – írja *Nézd, lábadoznak a tárgyak* című versében Korpa Tamás. Ferdics Béla térkölteményében is ilyesmi történik: a mező testét a földbe „operált” tükrök lepik el. Vízzel töltött, itatószerű, ék formájú tükrötestek, melyekben az ég gyönyörködik, magukba isszák, magukba engedik az ég képét, lehúzzák a földre a látványt.

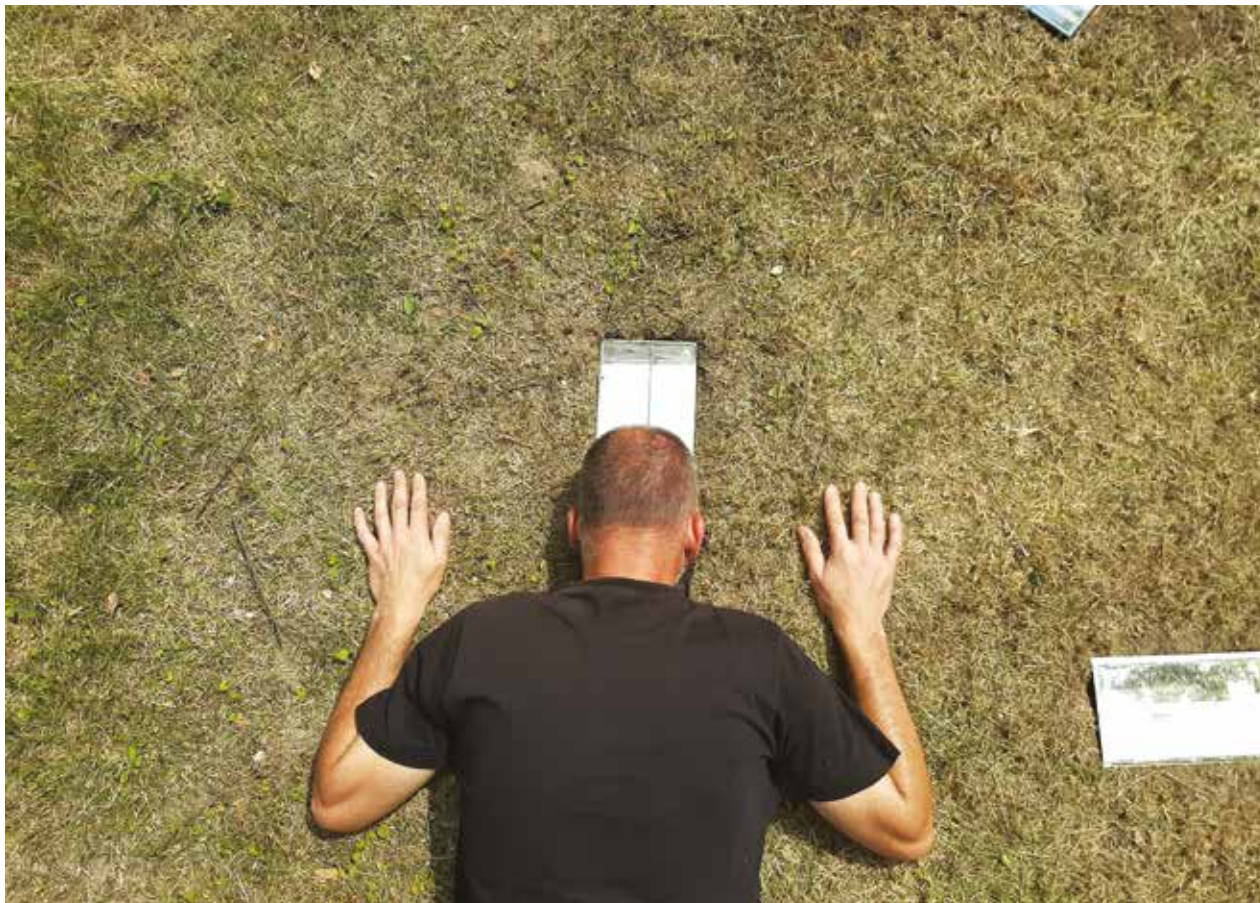
A speciális geometriával elhelyezett fényfogók lefele is „dolgoznak”, éppúgy, mint a fű Carl Sandburg versében, mely a csataterék hulláit tünteti el a szem elől. A mező alatt, ahol a fényfogók energiamunkája tart, ugyanis temető van. De hol nincs temető, ahol az emberi élet megjelent? Ezek a metaforikus

szerkezetek egy másik világ számára is fogják fel a fényt, miközben a fentiekkel kommunikálnak. A víz egyszerre életadó őselem és változó halmazállapot: Ferdics pontosan tudja, miként és hogyan változik tömörre a korábban nagyon is törékeny látvány, hogyan tűnik el párologáskor a kép, a fény, a szimmetria, a geometria. A fényfogók apró korporsók is, ez a földalattiakra emlékeztet.

A fényfogók itatók is, az ég felé tartó madarak táplálói. De a tükörmetafora táplálói is: az örökös egzisztenciális játék jelképei, miszerint az ideák tükröződnének a földi létben. A transzcendens vágyakozás filmjeit rögzítő kis kamerák, az ég vizében úszó, az égen vonuló felhők életét dokumentálják. Születés

Ludus I., Fényfogók / 2021

Ludus I., Fényfogók / 2021

Ludus 2., Tértfoglalók / 2021

és elmúlás, kezdet és vég, életenergia és halálkiszáradás találkoznak ezekben a szerkezetekben.

Ferdics Béla a land art gazdag hagyományrendszerére is épít, de elsődleges alkotói szándéka bio-poétikai indíttatású. A tér változó természeti kontextusai érdeklik. Az ember hiánya nem jelent antihumán víziót: az ember (teste) lenn vagy (a lelke már) fenn van. A fényfogók a földre vonzzák a transzcendenciát. Míg például Petri György *Portükör* című versében a látvány kivehetetlensége, törése, rejlése a hangsúlyos („*tükörcarc ráncain megülve fényfogó por / redőin ráncain megül elmaszatolt fény*”), ezek a vízzel

töltött tükrök „*túl sokat*” láttatnak, eleve a tükör a víz, a víz az eget, egymásba bújó, egymásra kopírozott entitásokat. A porba ágyazottan, de hatalmas fényességükkel bizonytalanítják el az érzékelés határait. Ugyanakkor a művész számol a halmazállapot-változás során bekövetkező effektusokkal is, sőt, a projektet meg is utaztatja, a galéria terében új kontextusba állítja a fényfogókat.

Minden klasszikus galéria temető is, mondaná egy megrögzött futurista. A tükörtest ék formája itt inkább prizmaszerűen kezd el működni, energia- és fényjelenségeket produkál, idegen testként jelenik

Ferdics Béla képzőművész.

meg, környezetbe simulása korántsem olyan szerkesztés, mint a mező közegében. A fényfogás itt egészen mást jelent: például a mesterséges fény manierizmusának tükörijátékait, annak a folyamatnak a rajzát, mely a természetet illúzióként állítja fénybe.

Ferdics Béla egy másik projektjének főszereplője a térfoglaló. A térfoglaló egyszerre kelt agresszív képzeteket, és egyszerre jelentheti a szorongató hiány kitöltését, melynek köszönhetően a szorongás eloszlik.

A térfoglaló folyamat az orvostudományban egy-egy daganat vagy elváltozás élettér-veszélyeztető terjedését jelenti. A korporális, testi nézőpont Ferdics művén is érződik: a speciálisan elrendezett bambuszrudak mintha a bőr egy-egy duzzanatának felszínébe szúrt tövisek vagy onnan szétterjedő, hatalmas szőrszálak lennének. Vagy egy óriáshulla hajszálai.

A hatalmi agresszió jelképeként is értelmezhető installáció a térvészítés és térfoglalás dinamikáját képezi le. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy a térfoglalók természeti környezetben töltik ki a nekik szánt teret, méghozzá meglepően természetellenes geometriát hozva létre, mintegy szimulációs terepgyakorlatként megteremtve egy „nádas” illúzióját. A nádasét, mely Midász király mitológiai számfüleinek gödörbe sűgött történetét suttogja tovább. Mesterséges tájban megszólaló mesterséges mitológia.

Az aljzatot masszív tömörsúlyok rendszere tagolja: ehhez rögzül a nádszál, mely szinte szabályos hangszerként élvezeti a szél játékát. A Ferdics-kompozíciók eleven része az időzített pusztulás, az anyag térfoglalása, majd lassú térvészítése. A dokumentálás folyamata épp ezért több értelemben is kardinális jelentőségű: a műalkotás a természeti folyamatok szeszélyeinek kitéve változik, tehát alapvetően stabilizálhatatlan, a matéria eleve nem feltétlenül „tartós”, azaz örök átváltozásban van, a mű különféle helyekre „utaztatva” értelmezési kereteit is képes változtatni.

A galéria padlóin „nőtt” mesterséges nádas teljesen más koncepciót juttat érvényre, mint a természetben elhelyezett megregulázott művészi valóság. Ferdics munkáinak ez a tudatosan vállalt önfelszámoló dinamizmus az egyik legsajátosabb vonása. A térfoglaló a horror vacui klasszikus képzeteit is megidézheti: a teret ki kell tölteni, hogy otthonos, hogy megjelölt, hogy terrióriumból élettér legyen. A térfoglaló ebben az értelemben lélektani határaink kijelölésének a jelképe is.

Ferdics rögzített bambuszszállai hajók is: gyökértelen növények úsznak át a mezőn. Mintha Tandori Dezső rajzolta volna őket a tájba, s afféle ördöglakatai lennének a növényi létnek. Zavarbaejtően költői világ ez. Talányos, metaforikus és végtelenül, megéjtően egyszerű.

Fotó: Ferdics Béla, Szász Fanni, Cséfalvay Á. András

P á p a i E m e s e

A Napló

/ Köblitz Birgit kiállítása a Hefter Galériában

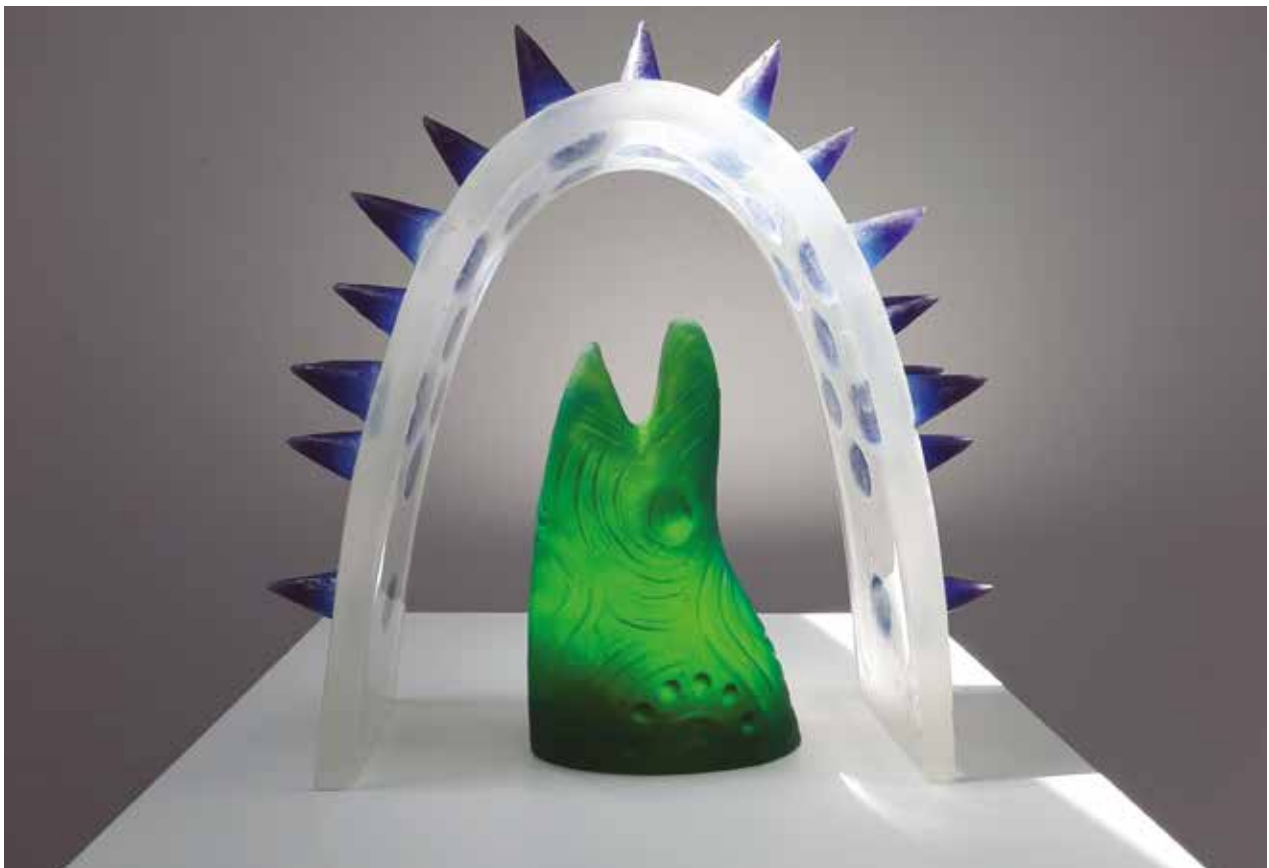
„...elmenekülök a gondolatok világába. Elképzelek, emlékezek, újra és újra járom a világot papíron, üvegben. Jól esik visszagondolni, felidézni, őrizni az emlékeket és ezeket gondosan üvegcsövekbe zárni. Építetek egy fészket az útinaplómból. Monotonnak tűnik? Minél több időt töltök a fészkekrakással, annál jobban fogadom el a kényszerszünetet, felfedezem a lassulás és a bezártság előnyeit...”

Köblitz Birgit

Azt hiszem, kivételesen könnyű dolgom van, mert kiállító művészeiről nem nehéz feladat jókat mondani, sokan megtették már előttem, többek között házigazdánk, Hefter László is, 2005-ben a Piramis Galériában, amikor az anyaghoz való elementáris kötődése miatt megkockáztatta azt a feltevést, hogy művésznünknek „talán már a bölcsője is üvegből volt”.

Gopcsa Katalin egyik megnyitó beszédében pontosan fogalmazott, amikor azt írta, hogy: „Köblitz biztos tudású, anyagát jól ismerő szakember: mestere az üvegnek”. Világos, manapság ritkán elhangzó kijelentés, mely pontosan tükrözi az alkotó felkészültségét, fölényes mesterségbeli tudását, melyhez hiteles művészi mondanivalót társítva megkapjuk a jó művész képletét.

Nyugodtan kijelenthetjük, hogy a német gyökerekkel rendelkező Köblitz Birgit világpolgár. Önálló kiállításai Magyarországon kívül többek között Németországban, Luxembourgban, Angliában, Hollandiában voltak. Csoportos kiállításokon a távoli Japánban és Kínában is szerepeltek alkotásai. Munkáit japán, német, magyar közgyűjtemények és számtalan magángyűjtemény őrzi, több évtizedes alkotói pályája során fontos egyházi és világi megrendeléseknek tett

Királylány / formába olvasztott üveg, hajlított

Nap-ív / formába rogyasztott üveg, hajlított

eleget itthon és külföldön egyaránt. Autonóm üveg-tárgyak, önálló plasztikák, üvegfestmények, építészeti munkák szerepelnek művészi repertoárjában.

Ars poeticájában Birgit azt írja, hogy alkotóként: a belső egyensúlyt, az irányt, a kétséget, egyszóval a lényegét kutatja. A változás foglalkoztatja, az út, az úton levés, ami az üveg átalakulásának folyamatában, a vele folytatott dialógusban tetten érhető és vizuálisan is leképezhető. Ez a változás, ami a szilárd halmazállapottól a képlékenyen át vezet – miközben az anyag lényege is, minősége is megváltozik – a szakember által irányított, kontroll alatt tartott folyamat, melyben azonban a meglepetésnek, a játékoságnak is jut bőven szerep.

A *Napló* című kiállítás témája különösen aktuális, hiszen anyagával Köblitz Birgit a közelmúltra reflektál, a kényszerű „új időszámításunk” előtti időnek, egy portugál nyelvterületen kis hátizsákkal tett élménytelit utazásnak állít emléket, amit 2019-ben élt át férjével. Munkáiban azt az elementáris létélményt dolgozza fel a művészet nyelvén, mely mindannyiunkban alapvető változásokat generált, valamilyen szinten mindenkit kimozdított a jól megszokott komfortzónájából. „Megállt az idő. Visszahúzódva élünk, mint a remeték.” – fogalmazta meg Birgit ezzel kapcsolatos érzéseit. Az új helyzetben materializálódott, súlyos időnek az önkifejező ember számára kizárólag

a cselekvés ad értelmet, az teszi elviselhetővé, csak az segít elfogadni a kényszerhelyzetet, az átmeneti tehetetlenségi állapotot: „Ez a *napló-fészek* úgy készült, mint egy *mandala* vagy egy *graffiti* – a legfontosabb volt, hogy elkészítsem.” – enged betekintést gondolatvilágába és naplóíró, fészekkészítő időszakába a művész.

Kavargó gondolatok, kétségek, kétségbeesés a kemence tűzében lírává nemesülnek. Birgit világában egyaránt megtalálhatók organikus és geometrikus elemek, melyek csak kiinduló pontok, amiket minden esetben a konkrét mondanivaló ír át- és fölül. Önmagán átszűrt jelképrendszerébe olyan ősi, egyetemes tartalmak tartoznak, mint a kapu, az ív, a fészek vagy a hajó. Számára fontos a tér és annak atmoszférája, ami alkotásra inspirálja. Művészi kifejezésmódjára az elvont, szimbolikus gondolkodás, valamint a korszerű, modern nyelvezet jellemző. Egyszerre használ absztrakt és figurális formákat, különböző anyagokat újszerűen kombinálva.

Természet által ihletett formái jelenbe szilárdult személyes emlékek, fénnel teli elkülönült zárványok. Munkáin a mindent átítató anyagtalán fényt a színek melegítik át, a beléjük álmodott formák moderálják, humanizálják, töltik meg lélekkel. Akárcsak a nézőt, aki nyitott a művészi üveg transzcendenciájára.

Köblitz Birgit naplótöredékek

CSEND. Megállt az idő. Visszahúzódva élünk, mint a remeték. Minden, ami idáig megszokott és fontos volt, ez hirtelen már nem a normalitás: a lélegzetvétele, az érintés, a találkozás, az utazás...

... elmenekülök a gondolatok világába. Elképzelek, emlékezek, újra és újra járom a világot papíron, üvegben. Jól esik visszagondolni, felidézni, őrizni az emlékeket és ezeket gondosan üvegcsövekbe zárni. Építek egy fészket az útinaplómból. Monotonnak tűnik? Minél több időt töltök a fészekrakással, annál jobban fogadom el a kényszerszünetet, felfedezem a lassulás és a bezártság előnyeit.

Németül írom a naplót, ebben a nyelvben érzem magam otthon, ott vannak a gyökereim. Kézzel és tussal, éppen, mint egy igazi naplót. Az üvegcsöveket gravírozom, ezzel is őrizve az írás intimitását.

A napló egy utazásról szól, amit férjemmel megtettem több országban, amelyekben egy a közös: a portugál nyelv: úgy Brazília, Zöldfoki szigetek, Bissau Guinea, mindegyik országban csak kisebb területeket céloztuk meg. Ezt a hét hetes kalandos utat egy kisméretű nyolc kilós hátizsákkal tettük meg, annál hatalmasabb „hátizsák” teli élménnyel, benyomásokkal tértünk haza.

Ez az emlék egy történet az „új időszámításunk” előtt, 2019. évből származik.

A fészek áttetsző, törékeny, pontosan olyan, mint a mai életünk. Időkonzerválás? Nem, ez a fészek nem fog örökké szólni... Ez a napló-fészek úgy készült, mint egy mandala vagy egy graffiti – a legfontosabb az volt, hogy elkészítsem, lassan, emlékezve, meditálva. Soha nem alkottam még úgy, hogy ne az alkotásom hosszú élettartamára törekedjek. Közrejátszik, hogy az üveg törést nem tűr és az is, hogy az építészeti munkáknak a tartósság az egyik alappillére. Viszont ezt a gondolatot a háttérbe szorítani teljesen új tapasztalatot hozott, szabaddá tett.

„Vor-Zurück”

A HINTA, gyermekkori emlék könnyedség, szabadság.... Csábító színek, de a tüskék megakadályozzák, hogy ráüljünk, hogy csak úgy gondtalanul élvezzük az életet.

Részletek a naplóból (magyarra lefordítva):

...Alattunk fekete tenger, felettünk fekete ég, repülünk az idővel szemben...

...Életöröm a javából. Salvador vibrál. Színes, felszabadult, élettel teli – minden és mindenki ritmikusan

Álmodozó / formába olvasztott üveg, hajlított

„Ez a napló-fészek úgy készült, mint egy mandala vagy egy graffiti – a legfontosabb volt, hogy elkészítsem.”- Kölblitz Birgit

mozog. Ez fertőz. A mások iránt nyújtott nyitottság és tolerancia lenyűgöző...

...Nem tudom, hogy Stefan Zweig befolyásol-e, vagy a brazilok valóban szelíd, melegszívű emberek? Csendesek, szerények, békések. Ma este Morró főterén órákon át figyeltük az embereket: a pizza árus, aki nem tudott megszabadulni a pizzáitól, de műanyag zacskókat adott ingyen, pénzt váltott, más eldobnivalóját fogadta be, majd pizzákat ajánlódézott ismerőseinek. A szegény srác nem keresett semmit, és mindeközben nem veszítette el a jó hangulatát...

...A recifei busz elvitt minket a városon kívüli terminálhoz, innen tovább metróval, ami rendkívül veszélyesnek tűnik: A metróban sötétség, extrém kopott, ami valódi favelákon halad át, felszállnak hangos árusok, rokkantak.... Érdekes élmény volt: Brazília a másik arcát látva....

...Gyönyörű kúp alakú vulkán és látványos táj, eltorzult sziklák, közte szőlőültetvény, lepusztult házak. A megszilárdult láva hatalmas – beborítja és uralja a képet. Mégis: az itt élő emberek mégsem tűnnek boldogtalannak. Újraépítik házaikat a megszilárdult láván, vagy közte, használják a házak nem teljesen megsemmisült részeit. Az egész 2014-ben történt, lassú

kitörés volt, a lakók felkészülhettek, senki nem halt meg. Az itt lakók szeretik és elfogadják a vulkánjukat...

...A központi Vörös tér inkább szeméttlerakó, de mégis mindenki nagyon jól érzi magát itt, így teszünk mi is. Néhány nap elteltével mindenki ismer mindenkit, mindenki köszön és visszaköszön. A közepén egy óriásplakát, kissé görbe és csorba, „Bem vindo em Bubaque”. Ideális ez a tér megfigyelni a járókelőt. Lehet látni, mit fogtak a halászok. A tér egyik sarkában sok fagyasztó áll, szörnyen zavaros és koszos a helyzet, de tele jéggel, majd újra és újra halakkal kerülnek bele. A tér közepén mindig körülbelül 10 hófehér juh „legel”. Nem értem, hogyan tudnak ilyen fehérek maradni azon a vörös földön, és mit szeretnek vajon itt, amikor nincs egy fűszál se nő itt, de mindig ott vannak. Megfigyelhetők a nők csodálatos színes ruháit a magas turbánjaival, elbűvölően sétálnak a téren. A bárokban gyakran hallani nyagga-tást, olykor szidják férjüket, akik minden pénzüket elisszák. A gyakran fogyasztott kesudió pálinkáról azt mondják, hogy nagyon egészségtelen. A Bijagoson eredetileg a nők a hangadók, ők döntenek mindenről. De azt gondolom, hogy a különböző etnikumok és a külföldiek sajnos felborították ezeket az ősi törvényeket. De kár...

U h l G a b r i e l l a

Számba vétel

A megszámlálás, az elszámolás a számba vétel már évezredek óta tárgya a művészetnek. Az antikvitásból, s különösen a mezopotámiai (ókori keleti) társadalmak hagyatékában számos olyan tárgy, dombormű, emlékmű maradt fent, amelynek témája az adóösszeírás, elszámolás vagy népszámlálás. Ezek a történelmi értékük és megformáltságuk okán művészetté átlényegített alkotások primeren mutatnak rá a társadalom és közösségformálás fontos mozzanatára, a megszámlálásra. Tudjuk hányan vagyunk, mekkora a közösségünk, kire számíthatunk, milyen erőforrásokkal rendelkezünk. A megszámloltatás identitásképző hatását tudták és gyakorolták, nemes és maradandó anyagba öntötték elődeink.

A nemzet fogalmának kialakulásával és elmélyülésével a hovatarozás meghatározása is egyre bonyolultabb lett, s ennek felmérése és számon tartása

is hatalmas bürokratikus apparátussá növekedett. A modern nemzetek történetében időről időre megszámloltattunk, identitásunk szövevényes részei is számba vétetnek és aktákba rendeződnek, statisztikai adatok sorok, bonyolult számítások és infografikák bemeneti adatai lesznek.

A *Hányan még?* című kiállítás arra vállalkozott, hogy a népszámlálás (matematikai) és az identitás egyre bonyolultabb problémáit a kortárs művészet eszközeivel fogalmazza újra. Mint utaltam rá, a művészetől nem állt távol a statisztikai adatok befogadása és megformálása, de az idő előre haladtával primer megjelenését elvesztette, szövevényes érzelmi és társadalmi konstrukciók ábrázolására vállalkozik. Személyiségünk integritásának és egyediségének megőrzése elemi késztetés, korunk egyre erősödő félelme a „*kartoték adattá*” válás, az egyéniség

Golasz Tímea, Kovács Csongó Anikó, Bugyács Sándor alkotásai.

Szamaránszky Bartal Emőke, M. Kiss Márta és Vámos János munkái.

M. Kiss Márta és Kopócs Tibor alkotása.

Bugyács Sándor különleges hangulatú grafikai és festménye.

elvesztésének fájdalma. A megszámlálások tudományos jellegűknél fogva általánosítanak, skatulyákba foglalnak, amelyből kitörési lehetőséget a művészet szolgáltat. A kiállításban éppen a festészet, amely a maga szigorú strukturáltságával egyszerre általános és egyedi közötti utazást, átmenet, átváltozási teret képez. Különösen fontos ez egy, a modern nemzetállamok keretei között képződő státuszra a kisebbségi létre. Természetesen valahol valamikor mindannyian kisebbségiek vagyunk, szituáció és megélés kérdése. De ettől még az éles helyzet, éles léthelyzet marad, amelynek megélése, feldolgozása folyamatos munkát igényel. Ezt a munkát végzik el a kiállításba válogatott művészek alkotásaikkal, amikor a számok, a „népszámlálás” aktusa mögött az egyéni dilemmákat mutatják meg. Nem véletlen, hogy több alkotótól is portrék kerültek a falakra, az a műfaj, amely a legközvetlenebbül szembesít önmagunkkal. Szorongás, öröm, bánat, félelem, keseredés és megszabadulás ezernyi változata

mutatkozik meg a képeken ábrázolt karakterekben. Ami szembetűnő rajtuk az a nagyfokú őszinteség, a kitárulkozás. Erős jellemek, erős identitások tárulkoznak fel a festészet klasszikus eszközével.

Végigtekintve a kiállításon még egy szembeötlő téma vagy inkább érzet tűnik fel: az egyensúlyozás. A Baseltől ismert feje tetejére állított figura, az egy keréken egyensúlyozó artista, a rollerező kislány, a kerékpározás mind olyan érzeteket keltenek, amelyek borotva élen táncoló világunk törekénységére világítanak rá. A szilárdság eltűnt? A világ rendje szétesőben? Igen, ezért olyan súlyosak a portrék, súlyos a teher, amelyet szétguruló identitásaink keresésére és helyreállítására fordítunk.

A különleges atmoszférájú galériatérben, egykori templomban rendezett kiállítás méltó helyre került, hiszen a szakralitás jelenléte segíti az alkotásokat, a művészeket az identitás helyreállításában. Hányan még? annyian, ahányan vállalkoznak a művészek és alkotások által felkínált szembenézésre.

Hányan még? A Magyar Alkotó Művészek Szlovákiai Egyesületének kiállítása, mely a szlovákiai népszámlálásra reflektált. A tárlat Észak-Komáromban, a Limes Galériában volt megtekinthető.

Fotó: Szalai Erika

R ó h r i g E s z t e r

„Jázminillatú, csokoládéízű arabica kávé”

/ Kakuk Tamás könyvéről

Kakuk Tamás könyvének címe és Adalbert Stiftertől származó mottója („odaadás, bizalom, kíváras”) megbékélő, elfogadó attitűdöt sugall. A „szerencsés vesztes” viszont oximoron, összeférhetetlen fogalmak együttese. Az író bizonyára nem ok nélkül ismétli háromszor a „szerencsés vesztes” kifejezést: a könyv címében, a *Szerencsés vesztes* fejezetcímében (61.) és e fejezet utolsó oldalán önazonosításként: „Szerencsés vesztes vagyok” (64.). Írásunkban arra szeretnénk rávilágítani, hogy ez az oximoron a hetvenes években volt fiatal nemzedék azon tagjaira illik, akik megőrizték morális-etikai tartásukat.

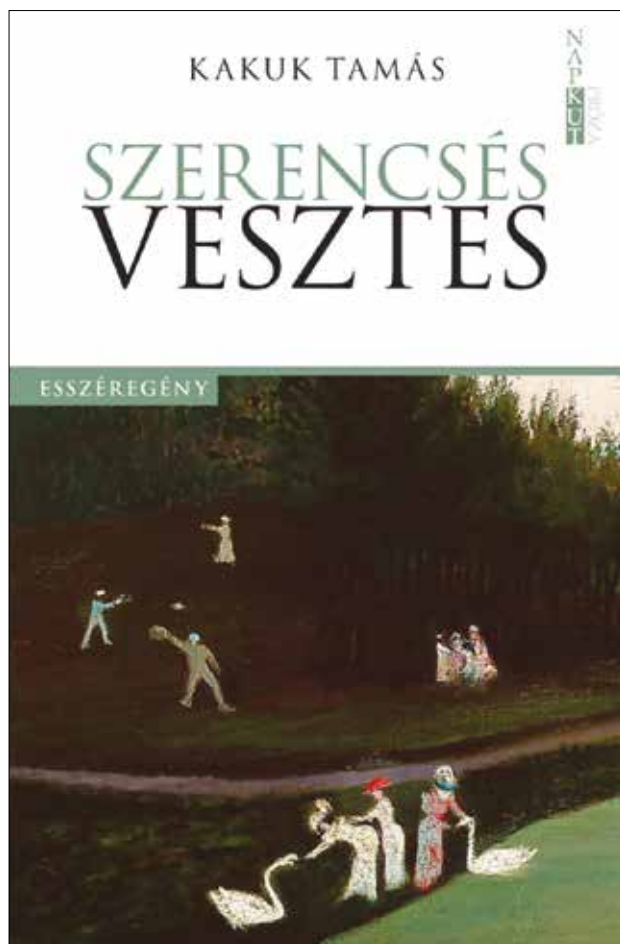
A borítón Csontváry Kosztká Tivadar a közelmúltig lappangott, *Teniszező társaság* című festményének részlete. Mintha nyári késő délutánban lennének, gondtalanul időző, három részre szakadt társaságot látunk egy parkban. Teniszeznek, hattyút etetnek, a nézőtől legtávolabb talán olvasnak. A teniszezők összevissza ütögetik a labdát, a hattyúk nem is vízben úsznak, hanem mellette, egy zöld foltban.

Kanyargó ösvény határolja el a kalapos, könnyű ruhában hajladozó hölgyeket. Perspektívát és méretarányt nélkülöző, mesebeli ez a táj. A hattyú éppen akkora, mint az őt etető nő. Az emberek apró, groteszk alakok, mintha manókká varázsolták volna őket. A hattyúk, a magány, az örök szerelem, a férfi-erőszak, a halál e jelképei a kép alsó sarkába szorulnak, és kifelé vezetik a tekintetet ebből a különös, lilliputi világból.

A cím alatt ez a műfaji meghatározás áll: esszéregény. Nemcsak a „szerencsés vesztes”, de ez is különös szókapcsolat, melynek jelentését a szerző Keszthelyi Rezső *Öntalálkozó* című művéhez kapcsolódó reflexiójával világítja meg: olyan prózai mű, amely vendégszövegeket tartalmaz (15.). Kakuk Tamás hol megjelöli az idézetek forrását, hol pedig nem, jelezve ezzel, hogy nem az egyes részleteknek van jelentőségük, hanem az egész szöveget mint organikus egységet olvassuk. Nem a szoros időrend az elsődleges kompozíciós elve, inkább egy bizonyos

Könyvbemutató a BAH39 Lokális Kulturális Bombázó kertjében. Kakuk Tamás a könyv szerzője, Reichert Gábor irodalomtörténész, Györe Balázs író és Barják Márton zenész.

időszakhoz tér vissza és annak többfelé elágazó élményét eleveníti fel, amelynek apropója íróársághoz, Györe Balázshoz fűződő négy évtizedes barátsága. Különbözőségek és hasonlóságok adják kapcsolatuk dinamikáját. Györe budapesti, Kakuk Tamás vidéki költő, jobban beleágyazódik környezetébe, a mindennapi, pénzkereső létbe, mint barátja. Nem más ez, mint örökös outsiderség, hiszen a vidékiek még kevésbé jutottak nyilvánossághoz, mint a budapestiek. Mindketten szenvedélyes teniszezők, Györe nyer, Kakuk elveszti a meccseket. Morális-etikai tartásuk azonban egybevágó.

Kakuk Tamás közérthetően fogalmaz, az élőbeszéd és a tárgyias írott nyelv határán egyensúlyozva és olykor, ha költészetéről beszél, líraian finom és átetsző képekben. A történetek nem tartanak sehová sem térben, sem időben. Előrelép, aztán visszatekintő lesz a narráció, amely minduntalan újabb és újabb olvasásra ösztönöz, mert az olvasó önkéntelenül összefüggő történetté szeretné alakítani mindazt, ami töredezetten, forgácsokban tárul a szemé elé. Keszthelyi Rezső az *Öntalálkozó* című kötetben ezt írja: „Az emlékezés az ember pillanatnyi idejéig az életet tartalmazza.”

A Szerencsés vesztesben az emlékezés kitarotán köröz a 70-es, 80-as évek fölött, aztán lecsap és minden apró részletre kitér: helyszínekre, emberekre,

történetekre, irodalmi művekre. A valódi nevükön szereplő művészek életükkel „írják” műveiket, a címek és idézetek dőltek betűsek: leheletnyi utalás arra, hogy élet és művészet azért nem azonos minőség. Kakuk és barátja művészetfilozófiáját ezzel a Györe-idézzettel jeleníti meg: „A valóságnak nincsen mása.” Vagy másképpen fogalmazva: „...az írás az élettel egyenrangú cselekvés” (11.).

Önátlatástól, megalkuvástól, hazugságtól mentes emberi-művészi életeszmény áll a könyv tengelyében, ez az origó, a kezdet és a viszonyítási pont. Minden leírt szóból melankólia és rezignált életérzés árad, amely abból fakad, hogy amikor Kakuk Tamás és barátai, íróársai voltak fiatalok, ez az életeszmény veszélyes, gyanús, provokatív volt.

Barátai között észrevehetően lapultak meg a besúgók, akik mindmáig következmények nélkül rombolták szét tehetséges társaik életét és pályáját. Létezésükről tudtak, de személyazonosságuk rejtve maradt. Volt, aki bízott a barátságban (mint például Györe Balázs Csató Károlyban és Andor Csabában), mások gyanakvók lettek; például egy összejövetelel magát Kakuk Tamást vélte besúgónak Nádas Péter, csak mert nem szólalt meg: ez tette gyanússá (38–39.). Az újonnan vásárolt írógépekről írásmintát vettek és beküldték a rendőrségre. Nem kevésbé megdöbbentő, hogy a márciusi ünnep előtt az összes sokszorosításra alkalmas eszközt elszállították a munkahelyekről (35.). Kakuk Tamás igen finoman utal a március 15-ei alternatív megemlékezésekre (Báthory utca, Batthyány-örökmécses, Petőfi Sándor utca; 10–11.).

A regnáló hatalom szorításában élő alkotók ritka pontos leírását kapjuk, többoldalú megvilágításban. Ide kívánczok, idézzük fel Zalán Tibor *Arctalan nemzedék* című esszéjét (Életünk 1979. 11. sz.), amelyben Zalán megnevezi és definiálja, kik ők, mit akarnak, és megértjük, a szerző azt érti arctalanságon, hogy nem voltak lehetőségeik, nem volt mozgásterük. Csak írni akartak, megjelenni a nyilvános irodalmi térben, s ha erre nem kaptak lehetőséget, saját lapot kívántak alapítani. A nyilvánossághoz, megjelenéshez kevés szerkesztő segítette őket, akkoriban lámpással keresve is alig lehetett találni bátor embert. Keszthelyi Rezső e bátor kevesek egyike, aki maga is költő, kiváló költő volt. Nem érdekelt a siker, csak írt, emellett hosszú évtizedekig dolgozott lelkiismeretes kiadói szerkesztőként. Györe Balázs egy interjúban ezt mondta róla: „...az ő különlegessége az, hogy nem ismerték el.” A halál, a megsemmisülés, a melankólia és a feddhetetlen példaképek iránti vonzódás jellemzi e generáció legjobbait, közülük emeli ki Kakuk Tamás azokat, akik fontosak lehetnek a számára. Földényi F. László a melankólia mint életérzés egyetemes összefüggéseit kereste és írta meg – e nemzedék alapkönyvéről líraian, ugyanakkor éles

Kakuk Tamás író, költő, a könyv szerzője.

szemmel, lényeglátóan ír Kakuk Tamás, amikor a maga tapintatos stílusában utal arra, hogy Földényi könyvében nincsenek válaszok, csak felvetések, reflexiók. *„Földényi könyve érzékenyítő, bizonytalanná tevő és titokzatos olvasmány, mert nem vállalkozik arra, hogy konkrét válaszokat adjon saját kérdéseire, hanem a tudás és sejtelem összegzésével maga is keresi azokat a járható hidakat, amelyeken átkelhetünk azon a kétségbeejtő tapasztaláson, hogy életünk véges.”* Mások, például Zalán Tibor a Fáradt kadenciákban a halál iránti szinte türelmetlen sóvárgásukat fogalmazták meg. Viola József pedig az értelem határait feszegető, szürreális képvilágú verseiben a végletekig provokálta olvasóit. Györe Balázs szinte minden regényéről olvashatunk szubjektív, értékelő elemzést, ő a (családi) krízist és annak feldolgozását teszi művei alapvetésévé (40.). Györe mellett Győri László (A kései Éden, 26–31.) is fontosnak tartja a családi háttérrel, tisztázni akarja a felmenők iránti viszonyát: a család, annak múltja igenis része az időnek, a történelemnek, a saját történetnek, és ki-ki identitásának az alapját képezi. Ez is egyfajta szembeszegülő attitűd egy olyan korban, amely a valódi arctalanoknak, azaz az elvtelenül alkalmazkodóknak kedvezett.

A magunk részéről inkább regénynek, mint esszé-regénynek tekintjük ezt a rendkívül esszenciális, fegyelmezett, mégis őszinte, elhallgatásaiban sebzetesen érzékeny prózát. Nem szeretnénk műfajelméleti fejtegetésekbe kezdeni, rövidre fogva: azért tekintjük regénynek, mert az esszéformában megidézett pályatársak a könyv lapjain kibontakozó írói én különböző modulációinak foghatók fel, majd az utolsó fejezetben borongós színekben, de határozottan megmutatkozik az egyetlen, az anti-Rastignac hős sorsíve.

Ez a regény pontokból és ellenpontokból áll, a korszak veszteseit és szerencséseit emelve ki nemzedékükből. Az ellenpontok (amelyeket alább fejtünk ki) csak apránként öltenek alakot, miután a művészek állással, megjelenéssel kapcsolatos kudarcával megismerkedtünk, Kakuk Tamás mintegy kivezet bennünket ebből a fojtogató világból egy másik dimenzióba, ahol a valós élet kényszereiből kitorve szereplői időlegesen megtalálhatják önmaguk tiszta létezését. Telitalálat a „szerencsés vesztes” oximoron, mivel az „elveszett nemzedék” (lost generation) kifejezés már foglalt és közhellyé vált, sőt valójában pontatlan, mert semmi nem lehet elvesztett, ami jelen volt egyszer, nincsenek mentségek. (Szó esik Ginsbergről, Kerouacról, talán nincs is közös pont a két civilizáció

lázadó attitűdjében, persze attól még tekinthetők példaképnek.) A szerencsések és vesztesek közül azon kevesen – köztük Kakuk Tamás és Györe Balázs – érdemlik meg a két fogalmat együvé ötvöző minősítést, akik a korábban már említett origóhoz a legközelebb állnak. A regény végére kiderül, messze nem pejoratív, negatív fogalomról van szó – pedig nem tudtuk, hogy a kifejezés, a lucky looser a teniszben használatos terminus technicus, a vesztes játékos újabb esélyét jelenti. Ideje rátérni a teniszre és azokra a toposzokra, amelyek a már említett korszak ellenpontjaiként hajszálvékony, de erős védőhálót vonnak a szereplők köré. Egyrészt vannak tiszteletet érdemlő elődök és kortársak (Ottlik Géza, Keszthelyi Rezső), másrészt vannak általánosan érvényes művek és alkotók (Rilke, Gottfried Benn, Julio Cortázar, Jack Kerouac), vannak helyszínek: a tatai Öreg-tó, az Angolpark, a margitszigeti tenispálya, a Balaton. A kertek, parkok – és most belefoglaljuk Csontváry festményét is – egyidejűleg konkrétak és elvontak, erős a kulturális konnotációjuk, az egyetemes kultúrtörténet toposzait alkotják, sok-sok mítosz, irodalmi mű kapcsolódik hozzájuk, s ettől izzik föl még inkább védelmező-megtartó erejük. A parkok és kertek, a vizek, folyók, tavak, a horvát tengerpart (Keszthelyi megidézésével) közelségében időtlen édenkertben érezhetik magukat a regény szereplői, ha csak egy-egy teniszmeccs erejéig is. A tenisz a mi elképzeléseink vagy inkább fantáziánk szerint a középkori lovagi viadal kései, humanizált utóda. Hiszen mi másért térne ki részletesen az író a teniszütőkre, azok anyagára, márkájára? A fegyver („ütő”), a fegyver minősége fontos kíváncsi, a siker záloga lehet. A tenisz – lovagi viadal: a tisztán férfijáték fontos helyet foglal el aktivitásaik között, ebből a szempontból férfiregénynek tekinthetjük a *Szerencsés vesztest*, és nem kérdezzük, hogy miért nem kapnak helyet (legalábbis őket megillető helyet) a nők ebben a regényben? A nők válások kapcsán jelennek meg, az elrontott, félresiklott élet attribútumaiként, illetve Kemény Katalin mint az agályoskodó főbélró és mint Györenek súlyos betegséget jósló delphoi Püthia (24.).

Az utolsó, az *Őszirózsa panzió* című fejezet – mint korábban utaltunk rá – fordulatot hoz a narrációban. Janisch Attila felejthetetlen remekművét, a Hosszú alkonyt idézi fel bennünk az, ahogyan a mindennapok

valósága hirtelen és észrevehetetlenül a halál dimenzióiba úszik át. A bensőséges, egyes szám első személyű narrációt harmadik személyű, távolságtartó és félreérthetetlenül önironikus elbeszélés váltja fel. A szerencsés vesztes titulus kettőtörök: szleng lúzerre („*Mire nincs pénzed, te lúzer?*”, 71.) és szerencsésre: üres udvariassági szófordulatra („...*az Őszirózsa panzióban örülnek szerencsés megérkezésének*”, 73.). A szerencsés vesztes kifejezés elvesztette kifejező erejét és érvényességét, új identifikációra van szükség.

Egy korábbi motivikus elem: Györe Balázs pöfögő, zörgő Trabantja a nyugdíjas változásmenedzserhez, a fejezet (és persze a regény) hőiséhez illő, meg nem nevezett, de nyilván jobb márkává változik. A kert, a park, a liget a fenyegetettség, a betegség, a halál előérzetének szinonimája lesz. A tenisz a tökéletes játszma és a tökéletes játékos, Roger Federer iránti elérhetetlen vágyakozásban ölt alakot, a nő a kihűlt érzéseket (feleség), az ordenáréságot („*nagydarab, erősen kisminkelt nő*”) és a nyomorekságot (kerekszerűes Martha) asszociálják. Ugyanakkor az érzékiséggel telített, színekben („*mályvaszínű hortenzia*”), illatokban, ízekben („*jázmínillatú, csokoládézű, arabica kávéról*”), finom mozdulatokban („*a nő ápolat kezével finoman forgatta az üveg pohár betétes, díszítésekkel cizellált fémcészéjét*”, 75.) tobzódó kávézás Marthával először és utoljára a női szépség iránti fegyelmezett elragadtatottságról vall.

A harmadik személyű, lírai-ironikus elbeszélésben megjelenő korábbi narrátor esendőbb, ugyanakkor különösebb. Nem másokról szól, a maga életét éli, saját művészi látása van, sőt, látomásai támadnak, nem más írókat idéz. Mindenáron révbe igyekszik a friss nyugdíjas, de még jó erőben lévő férfi: a megérdemelt pihenést, a szabad életet áhítja. Váratlanul kibillen a megszokott nyugalomból azzal, hogy lebénelést, járásképtelenséget vizionál. Az idilli kert-idő valósággá válik: a szaporodó évek előbb-utóbb megsemmisüléshez vezetnek. A fájdalom, a betegség és a várhatóan bekövetkező halál gondolatával kell mostantól megbirkózni. Az „*erősebb lét*”-tel, ahogyan korábban Rilkével példálózott (50.). A végsőséggel való szembesülés és a víziók, álmok egyidejűleg rohanják meg: elképzelhető, hogy ez a sokk felerősíti az alkotási folyamatot és újabb, talán a legjelentősebb mű megszületését indukálja majd.

Kakuk Tamás: Szerencsés vesztes. Napkút Kiadó, 2020
A könyv borítóján Csontváry Koszka Tivadar / Teniszező társaság,
olaj, vászon 41×40,2 cm, jelzés nélkül, 1900 körül
Fotó: Dallos István, Kovács Attila

N i n k o v K o v a č e v O l g a

/ In Memoriam Bela Duranci (1931-2021)

Duranci Bela (Bács, 1931. július 5.–Szabadka, 2021. július 1.) Szabadka első okleveles művészettörténese, akinek életéről és munkásságáról nehéz röviden írni. A II. világháború utáni építők és alapítók korának volt a tagja. A Titánok egyike.

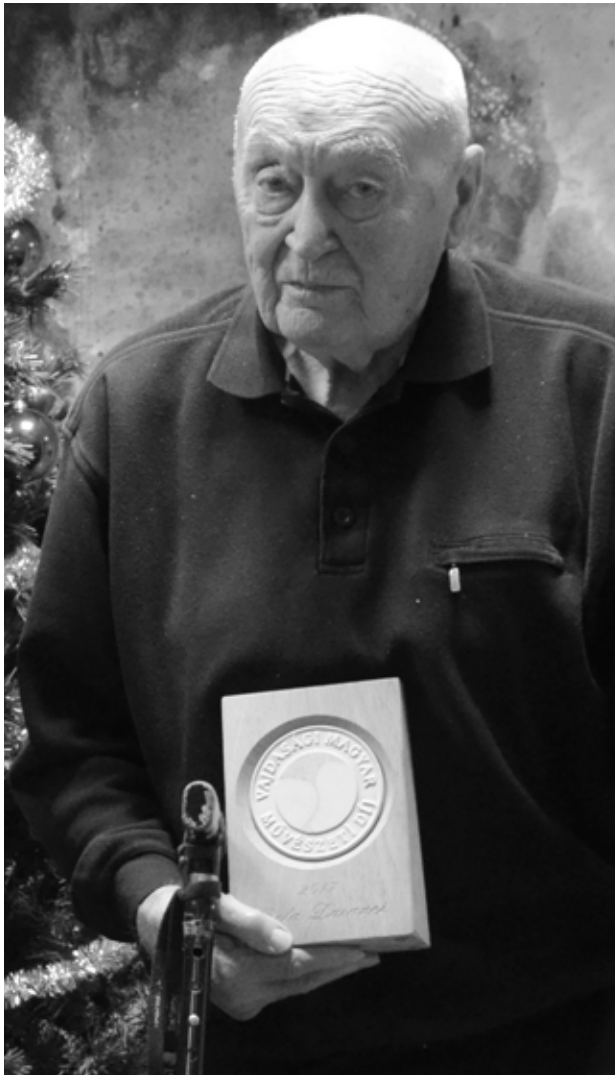
A szabadkai figurális rajztanfolyam és a múzeumbiztos-tanfolyam, illetve a szabadkai gimnázium elvégzése után 1959. április 1-én került a szabadkai Városi Múzeumba. Ezt a dátumot sorsszerűnek tartotta, és nem csak azért mert a tréfálkozás és a bolondok világnapja, hanem mert tizenhat év múlva pontban április 1-én fog távozni erről a munkahelyről.

Művészettörténeti tanulmányait a belgrádi Bölcsészettudományi Kar művészettörténeti tanszék levelezős tagozatán végezte: 1963-ban diplomázott *Román stílus a magyar építészetben és szobrászatban* c. diplomamunkájával. Időközben, 1960-ban, gyümölcsöző együttműködést kezdett Dévics Imrével (1922–1971), aki 1962-ben megalapította a Képzőművészeti

Találkozót – a jugoszláv művésztelpek képtárát és dokumentációs központját, amely eleinte a szabadkai Városi Múzeumban kapott helyet; 1965-ben létrehozták a szabadkai művészek grožnjani alkotóházát. Duranci így nem csak a Múzeum, hanem a Képzőművészeti Találkozó első művészettörténészeként, olyan jelentős jugoszláv szintű kiállítások és szimpóziumok részvevője és szervezője volt, amelyeken egy életre szóló értékes szakmai tapasztalatokat és kapcsolatokat szerzett. Ez az energia és lendület végigkísérte életútját. Az alapítások folyamatában jött létre a vajdasági múzeumok művészettörténeti tagozata, amely éveken át vezette és irányította az ilyen profilú múzeumi szakemberek munkáját a Vajdaság területén, pl. 1963-ban kezdeményezte a múzeumi gyűjteményekben található képzőművészeti műtárgyak összeírását, és ebben Duranci is részt vett. Ennek egyik eredménye volt a Vajdasági Magyar Képtár 1830–1930 elnevezésű kiállítás létrehozása is 1973-ban,

Duranci Béla Szajkó István festőművész műtermében.

A Vajdasági Magyar Művészeti-díj átadásán 2018-ban.

amelynek Duranci volt a kurátora. Ezen kívül a szabadkai Városi Kultúrotthon kereteibe tartozó műemlékvédelmi szakosztály megalapításáig (1975. április 1-jéig), a kultúrtörténeti emlékek tanulmányozása és védelme a múzeumok feladata volt, így Duranci ezen a területen is értéktérképezett.

1965-ben készítette el a szabadkai Városházáról szóló tanulmányát, amelynek alapján az épület 1967-ben védelem alá került. A városháza színes üvegablakait az ő irányítása alatt helyezték vissza a helyükre.

A szecesszióval akkor kezdett el foglalkozni, amikor azt Európa többi részein is kezdték felfedezni. A múzeumi anyaggal kapcsolatos tudományos munkáját 1965-ben vette kezdetét: a régi szabadkai képzőművészet tanulmányozására vonatkozó, ekkor megjelenő szövege jelenti a régebbi keletű honi festészet tanulmányozásának kezdeteit a Szabadkai Város Múzeumban. Kutatásai alapozó jelentőségűek a további kutatók számára, így például Nagy István (1873–1937)

festő vajdasági munkásságáról készített katalógusa és kiállítása, vagy a 1968-ban rendezett Csincszak Elemér (1893–1944), az 1969-ben Pechán József (1875–1922) tárlat és az 1973-ban rendezett B. Szabó György tárlat. Fontosak és megkerülhetetlenek a Szabadkára vonatkozó összefoglaló jellegű munkái, mint pl. az 1970-ben realizált Szabadka festészete 1945–1970 és az 1984-ben sorra kerülő Képzőművészeti alkotások *Szabadka 1944–1984* című tárlatok és katalógusok.

Bár Bela Duranci 1975-ben elhagyta a Múzeumot, a Képtárban végzett munkatapasztalatait továbbra is hasznosította. Új kutatásainak összegezéseként rendezte meg a Nagybánya és a Vajdaságiak elnevezésű kiállítást a művésztelep 100 éves megalakulásának alkalmából 1996-ban, melyen domináns szerep jutott a Szabadkai Városi Múzeum képzőművészeti gyűjteménye anyagának. 1975-től a szabadkai Kultúrotthonban helyezkedett el, és mint a Tartományi Műemlékvédelmi Intézet külső munkatársa dolgozott. Lévay Endre építésszel a szabadkai műemlékvédelmi bizottságot szervezte. Ebből 1980-ban alakul a ma létező hivatalos intézet, ahonnan Duranci 1984-ben vonult nyugdíjba. Ez a kilenc év alatt érdeklődése a festésztől az építészet felé fordult, s a szabadkai, majd a vajdasági szecesszió vált fő kutatási területévé.

A művésztelepi mozgalom és a kortárs képzőművészet területén kifejtett munkássága is figyelemre méltó. Több képzőművészhez fűzte barátság, többüknek volt pártfogolója, méltatója. Emlékeztetése kiállítás megnyitói. A Kondor Bélával (1931–1972) egy életre szóló barátság volt ihletadója az *Önéletrajz Kondor Bélával – Naplójegyzetek 1962–2008* című könyve, amely magyarul is megjelent a miskolci Mission Art Galéria gondozásában 2013-ban. Számos tanulmánya, ismeretterjesztő cikke, méltatása jelent meg magyarul, szerbül és horvátul múzeumi és képzőművészeti szakfolyóiratokban, hetilapokban, napilapokban, gyűjteményes kiadványokban. Az általa írt, több mint húsz monográfia jellegű könyv egy része az újvidéki Forum Könyvkiadónál látott napvilágot. Írásainak és a róla készült írások bibliográfiája – amely Papdi Izabella és Vojnić Hajduk Ivona munkája – is ennek a kiadónak a gondozásában fog megjelenni az idén *Bela Duranci bibliográfiája (1960–2020)* címen.

Bela Duranci július 5-én lett volna 90 éves. A bibliográfia születésnap ajándék lett volna számára. De mégis az marad. Mert a testi lét végzete semmiképp sem szabhatja meg a szellemi létezés továbbvitelét.

„Arra tettem fel
az életemet,
hogy én MAGYAR művész
leszek”

...Megnyílt Nagy János
emlékkiállítás

Tata Város Önkormányzata és a Kuny Domokos Múzeum szervezésében december 11-én nyitották meg Nagy János szobrászművész (1935–2021) emlékkiállítását a Tatai Várban. A művészre a helyszínen Németh Zsolt parlamenti államtitkár, Michl József, Tata polgármestere és Szemadám György festőművész, a Magyar Művészeti Akadémia tagja emlékezett.

A szobrásznak nyolcvanéves korában teljesült régi vágya, amikor Felvidékről visszatért Magyarországra, hogy idős napjaira Tatán találjon békességet és itt teljesítse ki életművét. Az önkormányzat a Vaszary villát bocsátotta rendelkezésére. Michl József polgármester a művészre emlékezve a várban úgy fogalmazott: - Örök feladatunk az, hogy az elődeink életét, különösen a nagyjaink életét tanuljuk és üzenetüket az életünkbe megpróbáljuk átmenni. Nagy János is egy ilyen életet élt megpróbáltatásaival, nagyon nehéz gyermekkorával, hányattatásaival, a küzdelmeivel Felvidéken,

„Mint a legtöbb építész álma templom építése, a szobrász álma a lovasszobor”
– vallotta Nagy János.

Nagy János nem élhette meg Mátyás király harmados méretű szobrának bronzba öntését, mely szintén e tárlat alkalmával került bemutatásra.

A kiállításon 20 szobor és 10 plakett szerepel.

majd megpihenésével és fantasztikus alkotóerejével itt Tatán. Hálásak vagyunk, hogy itt élt közöttünk, örömmel támogattuk és segítettük őt, s szeretnénk munkásságát fenntartani, bemutatni, és folyamatosan a magyarság elé tární.

A Tatai Vár második emeletén berendezett kiállításon 20 szobor és 10 plakett szerepel. A tárlat nem a teljes életművet mutatja be, hanem azokat az alkotásokat, amelyek a művészt a Mátyás király szobor műfajához közelebb vitték, s amelyhez gondolatiságban, formájában köthetőek. Németh Zsolt, parlamenti államtitkár a tárlatot megnyitva elmondta: - A kiállított tárgyak Nagy János lelkéből őriznek egy-egy darabot. Ide idézik őt maradandó tárgyai, és ettől szebb, jobb, léttel telibb lesz a világ, élénkebb az emlékezésünk. Sikerült neki az olyan kemény és hideg anyagokba, mint a bronz vagy a kő, a lobogó, forró lelkét beletenni, s a megfoghatatlan forró láng szinte folyékonyá teszi ezeket az alkotásokat. Őrzi őt a rideg anyag, s aki figyeli az alkotásait, annak meg is mutatja magát.

A tatai kiállítás megnyitóján Szemadám György festőművész, a Magyar Művészeti Akadémia tagja személyes emlékek felidézésével emlékezett vissza a szobrászra és életművére. Ahogyan fogalmazott, Nagy János egész életében az összetartozás megélésére vágyott. Mert legyen bár szobrászok, gitárosok, énekesek vagy festők, a magyar kultúrában összetartozunk, fél szavakból kell, hogy értsük egymást. Nagy János itt élt a Duna-Ipoly zugban a magyar határtól nem messze, de óriási életművét csak az utóbbi évtizedekben ismerhettük meg, hiszen szinte egész életünkön át elválasztott bennünket egy határ. Szemadám György kiemelte: - Nagy Jánossal szemben sok tartozása van még a magyar kultúrának, de most talán valamennyit sikerült ebből lerónunk. Emlékművein keresztül üzent nekünk történelmi múltunk tiszteletéről, a haza szeretetéről, a szabadságvágyról, a szolidaritásról és a morálról. Ennek az üzenetnek pedig talán soha nem volt még olyan aktualitása, mint éppen most.

Nagy János emlékkiállítását 2022 tavaszáig láthatja a közönség a vármúzeum második emeletén berendezett kiállítóterben.

(tata.hu, Ábrahám Ágnes)

Fotó: Miglinczi Éva és Kuny Domokos Múzeum

S z e r z ő i n k

Csehy Zoltán
költő, műfordító, irodalomtörténész, kritikus

Mgr. Dana Doricová
művészettörténész, kurátor

Fecsó Szilárd
képzőművész

PhD. Gáspár Csaba László
filozófus

Gyenes Gábor
grafikusművész, író

Dr. Ninkov Kovačev Olga
művészettörténész

Kakuk Tamás
író, költő

Kövesdi Mónika
művészettörténész

Pápai Emese
művészettörténész

Dr. Róhrig Eszter
műfordító, irodalomtörténész

Szepes Hedvig
művészettörténész

Uhl Gabriella PhD
művészettörténész

Wehner Tibor író,
művészettörténész

B o r í t ó n

Szabó Menyhért / Rózsaszín fej

H á t s ó b o r í t ó n

Zerge Lenke Vivien / 1000 darumadár

B o r í t ó b e l s ő n

Aradský Richárd / Spatium aperta/clasua kollekcio egy műve
Szamódy Zsolt Olaf / Szent László, Erdő – sebek sorozat, 2004

A lap megrendelhető

a Felvidéki Magyar Szépművészeti Egyesület
kiadó (femsze@gmail.com)

és a szerkesztőség
(atelier.folyoirat.revkomarom@gmail.com)
email címen.

A folyóirat megvásárolható

Szlovákiában és Magyarországon.

Észak-Komárom / Madách Könyvesbolt
(Jókaiho 25, 945 01 Komárno),

Párkányban a Bestseller könyvesboltban
(Hlavná 129, 943 01 Štúrovo),

Budapest / Írók Boltja
(Andrássy út 45.)

ATELIER művészeti folyóirat
XXIV. évfolyam, 2021. 4. szám
Megjelenés negyedévenként

K i a d ó

a Felvidéki Magyar Szépművészeti Egyesület

Felelős kiadó a kiadó mindenkori elnöke

F ő s z e r k e s z t ő

Miglincci Éva

e-mail: atelier.folyoirat.revkomarom@gmail.com

mobil: + 36 70 217 0280

A szerkesztőség címe

Kós Károly út 3. fsz. 3., Tatabánya 2800

M u n k a t á r s a k

Fecsó Szilárd - Kassa

Litomiczky Nándor - Észak-Komárom

Virág Jenő - Tatabánya

Borító- és lapterv

Szabó Andrea grafikusművész

Nyomdai előkészítés – Szabó Andrea

Nyomda - EPC Nyomdaipari Kft.

2040 Budaörs, Baross u. 77.

Postacím: 2040 Budaörs, Pf. 48.

Bankszámla OTP Bank Nyrt. Magyarország

Számlaszám 11740030-24034067

Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság

CE/6766-4/2019

T á m o g a t ó k

Kernstok Károly Művészeti Alapítvány

Köszönjük a hazai és külföldi alkotók-írók,
fotográfusok, a könyvkiadók, a művészeti intézmények,
valamint a jogutódok hozzájárulását az írások-
képek közzétételéhez.

Ár: 4.5 €, 1 400.- Ft

ISSN 1336-1678

9 771336 160034